UR VÅR TIDS FORSKNING

POPULÄRA SKILDRINGAR
UTGIFNA AF
Prof. AXEL KEY, Prof. GUST. RETZIUS
och Prof. AXEL JÄDERHOLM.

24.

FYNDEN I TROAS

OCH

HOMEROS' TROJA

af Dr HANS HILDEBRAND HILDEBRAND.

STOCKHOLM, SAMSON & WALLIN.

PRIS: 2 KRONOR 75 ÖRE.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta är n:r 24 i skriftserien ***Ur vår tids forskning. Populära skildringar***.

Det finns inga kapitel i verket, men det är rubriker på alla sidor:

4 Homeros.
5-7 Den Homeriska sången.
8-9 Henrik Schliemann.
10-16 Iliadens innehåll.
17 Trojas minne lefver länge.
18 Troas.
19 Schliemann gräfver i Hissarlik.
20-22 Gräfningarna vid Hissarlik.

23-25 Det helleniska lagret.
26-29 Gräfningarna vid Hissarlik.
30-32 De fyra förhelleniska lagren.
33 Det s. k. trojanska lagret.
34 Den s. k. Priamos' skatt.
35 Stenredskap.
36 Sten- och bronsredskap.
37 Brons och koppar.
38 Föremål af brons och guld.
39 Kärl och smycken af guld.
40 Guldsmycken. Kärl af silfver och lera.
41-51 Lerkärl.
52 Sländtrissor.
53 Hakkors.
54 S. k. idoler. Elfenben.
55 Gräfningar i Mykenai.
56-57 Är Troja funnet?
57 Är Troja funnet?
58 Pergamos finnes icke.
59 Staden är för liten.
60 Tornet och porten ej de homeriska.
61 Tre teorier om Trojas läge.
62 Troja i grund förstördt.
63 Demetrios' och Strabons teori.
64 Kustens konturer.
65 Bunarbaschi-teorien.
66-67 Inkast mot Bunarbaschi-teorien.
68 Afståndet mellan strand och stad.
69 Inkonsekvenser i ortskildringen.
70-73 Homeros' landskapsskildring.
74-77 Är Iliaden en historisk urkund?
78-79 Iliadens betydelse.
80 Fyndens betydelse för arkeologien.
81 Stenredskap.
82 Bronsvapen.
83 Begynnande bronsålder.
84-85 Iliadens bronsålder.
86 Järn omtalas i Iliaden.
87 Hissarliksfynden och den nordiska bronsåldern.
88 Nordiska bronsålderns lerkärl.
89-94 Fynd från Kypern.
95 Hissarlik och Kypern.
96-102 Hakkorset.
103-108 Ansigtskärl.
109-115 Hissarliksfynden och den helleniska kulturen.
116 Hissarlik och Mykenai.
117-119 Hissarliksfyndens ålder.
120 Slutord.

Det var en gång en ung man, som gästade ett hem och blef där mottagen med synnerlig välvilja. Han lönade denna med att söka gästvännens makas kärlek, han vann den och de tu reste sin väg. Den öfvergifne maken harmades med skäl och sökte, med biträde af fränder och vänner, att straffa förrädaren och återfå sin otrogna hustru. Efter långvariga, fåfänga försök lyckades detta för honom.

Så lyder en berättelse ur hvardagslifvet, som tydligen faller inom skandalens område. När något sådant inträffar, plägar det berättas till en tid, men försjunker småningom i glömskans natt. Denna berättelse har dock fortlefvat under århundraden, och ännu läser man med samma intresse som långt före Kristi födelses tid skildringen af den möda, som den förlupna makans återvinnande kostade. Äfventyraren var en konungason från Troja och hette Alexandros, äfven Paris, den svikne äkta mannen var konung i Sparta och hette Menelaos, hans otrogna hustru var Helena, som var så skön, att trojanernas ädlaste, sedan deras stad i åratal hade utstått en sträng belägrings alla svårigheter, fälde de orden:

Tadlom ej, att de troer och kopparbeklädde achaier härdade ut eländen så länge för sådan en kvinna! Självfva gudinnorna liknar hon ju till gestalt och till fägring.

Men icke är det de handlande personernas kungliga börd eller Helenas skönhet som gjort denna berättelse så långlifvad, utan beror detta på den poetiska behandling ämnet under den helleniska literaturens tidigaste dagar erhållit.

Namnen Homeros och Iliaden äro af den beskaffenhet, att, så länge europeisk odling eger bestånd, kunna de icke förgätas, utan framlocka de hos den bildade allmänheten otaliga minnen, angenäma genom den ungdomsfriskhet som de innebära.

Homeros' tid faller före Hellas' verkligen historiska period, så långt före, att icke ens forntidens hellener rätt visste när han lefde; uppgifterna växla mellan tiden kring år 1100 f. Kr. och midten af 800-talet. Det är naturligt, att när man angående skaldens lifstid visste så litet, kunde man icke veta mycket mer om hans öfriga lefnadsförhållanden. Så fräjdadt blef emellertid hans namn, att i forntiden sju städer yfdes öfver att hafva varit hans födelseort; i nyare tid hafva än flera förslagsmeningar blifvit framstälda. Vi kunna lemna dem alla åt sidan — sannolikt var Homeros en ionisk hellen från Mindre Asien — lika som alla de sagor, som den senare forntiden fäst vid minnet af skalden, om hvilkens öden man blygdes att känna så litet.

Tidigt började man inom den helleniska verlden i episka dikter besjunga tilldragelser ur gudarnas och heroernas lif. Mycket litet har blifvit intill vår tid bevaradt med undantag af de två homeriska sångerna, Iliaden och Odyssén. Dessa stå således så godt som isolerade, och detta bidrager helt visst i hög grad till att förläna dem karaktär af något utomordentligt, man kan väl säga underbart. De torftiga historiska uppgifter, som kunna sammanföras ur antikens skrifter, visa att de icke voro så enstaka stående, att de tvärtom höra till en hel grupp af dikter, om hvilkas egenskaper vi för närvarande icke kunna göra oss några föreställningar, alldenstund de gått nästan helt förlorade. Denna omständighet kan visserligen anföras som ett bevis därför att den homeriska sången var af ädlare egenskaper än resten af den tidens vittra produkter, alldenstund den befans värdig att läggas på minnet ochöfverlemnas till kommande slägten, men liksom Homeros då icke var den ende skalden, så är det sannolikt att han icke var den ende gode, om än han torde hafva varit den bäste. I vår tid, då man hade fått öppna ögon för Shakespeares storhet, kände man sig benägen för att i honom se något underbart, nästan öfvermänskligt. Den reaktion, som denna öfverdrift framkallade, har uppvisat, att Shakespeare ingalunda saknade aktningsvärde föregångare och samtida, som visserligen stodo lägre än han, men ändock hade sina förtjänster. Det underbara försvann, i ersättning fick man bättre tillfälle att uppfatta den engelske dramatikerns sant mänskliga storhet — vårt omdöme och skaldens minne till sannskyldig båtnad. Det är oss tyvärr omöjligt att på ett liknande sätt placera Homeros i hans rätta historiska omgifning, ty af denna har i det närmaste alt fallit ett offer för förgängelsens krafter.

Äfven de homeriska sångerna vittna i rikaste mått om den förgänglighet, som vidlåder alt mänskligt. Forntidens författare citera ur dessa sånger berättelser, som nu icke finnas uti dem. Men om de således å den ena sidan

förlorat i omfång, hafva de å den andra under tidernas lopp ökats. Episoder hafva blifvit tillagda eller utvidgade, och dessutom har det hela, vid olika tillfällen, underkastats grundliga redaktionsåtgärder, t. ex. i Athen på Solons och Peisistratos' tid, i Alexandria inom den lärda skola, som blomstrade vid det ptolomeiska hofvet. Vår tids kritiska forskning har med mycken flit egnat sig åt det mödosamma, ofta ytterst vanskliga arbetet att urskilja det som under århundradenas lopp blifvit tillagdt. Dessa bemödanden äro af synnerlig vigt. Det är icke ofta man från en period, som strängt taget icke tillhör den historiska tiden, utan ligger något före dess början, har så omfattande literära alster med så lefvande skildringar af lifvet. Men för att kunna med tillförsigt ur dem draga slutledningar för den mänskliga, särskildt för den helleniska odlingens historia,är det nödigt att veta hvad verkligen tillhör de tvänne kvädenas aflägsna ursprungstid, hvad senare åldrar med andra åsigter, med större tillgång på hjälpmedel och med rikare förmåga att af dem begagna sig.

Denna kritiska behandling af Iliaden och Odyssén är visserligen af vigt äfven för uppfattningen af deras estetiska förtjänst, ehuru väl på detta fält sofringen icke torde kunna ändra de resultat, till hvilka man kommit, ty diktens hufvuddrag kunna icke bortresoneras. I den homeriska sången försvinner skalden fullständigt, *hans* tankar, *hans* känslor, *hans* uppfattning spårar man icke, utan ser man i stället händelsernas rad rulla upp sig för åskådarens blick i fullkomlig objektivitet. Det är en ungdomsfrisk, lifskraftig ton som går igenom det hela, en okuflig fröjd öfver de storverk, som öfvas af gudar och människor. Det är icke allenast så att det ungdomligt frimodiga och starka i hög grad fängslat skaldens uppmärksamhet; han tillhör en tid, då man såg på händelserna och på verldssammanhanget med ungdomliga ögon, med en omisskännelig naivitet. Man kunde då icke tänka sig annat än att själens egenskaper skola återspegla sig i det yttre: en ädel och kraftig ande måste bo i en skön kropp, den fule Thersites var feg och egennyttig och benägen att sätta sig upp mot den mänskliga ordningen. Denna ungdomliga naivitet yppar sig synnerligen i uppfattningen af gudarna: det homeriska tidehvarfvet och den homeriska sången äro så religiösa, att de anse de mänskliga tingen ytterst bero af gudarna, hvilka ibland rätt handgripligt taga del i händelsernas utveckling; de äro så försigkomna att de gifva de gudomliga makterna mänsklig gestalt, men ännu så föga skarpa i reflektionen, att de förläna dem äfven alla mänskliga svagheter; de hafva ett behof af enhet och ordning och de hafva därföre bland gudarna infört ett förhållande mellan herskare och underlydande, men de äro ännu icke mäktiga att konsekvent genomföra detta, utan när det gälleratt till gudomligt ursprung återföra de olika, mot hvarandra riktade handlingarna, bringa de därigenom gudarna i strid med hvarandra. Vi finna här ansatser till en verldsförklaring, men icke mer, och till på köpet ansatser af så ungdomlig omognad, att Platon, när han stiftade lagarna för sin idealstat, förbjöd inom den de homeriska sångerna. Men vid sidan af detta ofullkomliga finnes den rikaste uppfattning af det mänskliga lifvet i dess enskildheter, en klar inblick i människornas karaktär, hvarigenom de skildrade gestalterna uppträda följdriktigt handlande; det är icke väsenlösa skuggor, utan verkligen lefvande människor, och på grund däraf aldrig enformighet eller tomhet, utan en underbar rikedom af fritt svallande, i olika former sig uppenbarande lif. Vi kunna lägga till ännu ett ungdomligt drag, en anstrykan af stilla vemod midt under den dådkraftiga frimodigheten, likasom löfvens slägt, så är ju människans äfven: somliga gjutas af vindarna ned till jorden, och andra närer den knoppande skogen, då våren lifvat den åter; så med människans slägt: en växer, en annan försvinner.

Sådana äro de homeriska sångerna, att den tid aldrig kommer, då en människa med friskt sinne vänder sig till dem utan att i dem med fröjd märka fläkten af den ungdom, som förekommer icke blott i den enskildes, utan i folkens och i mänsklighetens lif. Också hafva dessa sånger århundrade efter århundrade varit föremål för de varmaste sympatier, för den allvarligaste forskning, för fantastiskt afgudisk dyrkan.

Få personer hafva lagt i dagen en sådan entusiastisk beundran för den homeriska dikten, för dess stora drag och dess små, små enskildheter, för dess poetiska sanning, som aldrig kan förnekas, och för skildringens trogna återspegling af verkligheten, — om denna kunna dock meningarna vara delade, — få hafva för Homeros' skuld offrat så myckentid, så mycket arbete, så stor förmögenhet som Henrik Schliemann. Född i Meklenburg år 1822, sattes han i skolan, men fick icke, som han hade ämnat, följa den lärda banan; han blef vid 14 års ålder bodbetjänt i en meklenburgsk småstad. Fadrens berättelser om de homeriska hjältarna och de påbörjade studierna

hörde snart till minnena, men hågen för literära sysselsättningar dog icke ut. En afton inträdde i boden — berättar Schliemann i några själfbiografiska anteckningar — en försupen mjölnardräng, som under bättre tider hade studerat, och uppläste ur minnet några hundra verser af Homeros. Förtjust öfver de välklingande orden, hvilka likväl för honom voro alldeles obegripliga, gaf bodbetjänten Schliemann tre supar åt mjölnaren, för att han tre gånger skulle läsa upp dessa. Lifvet i boden afbröts i följd af en olyckshändelse, och den 19-årige Schliemann skulle blifva sjöman. Han engagerades i Hamburg som kajutvakt, men skeppet förliste på den nederländska kusten, och han kom alldeles utblottad till Amsterdam, hvarest han efter någon tid erhöll anställning som kontorist med skyldighet att förrätta hvarjehanda springärenden. Jämförelsevis taladt befann han sig emellertid nu i lysande omständigheter; lönen var 800 francs och af dessa kunde han, tack vare många försakelser, använda hälften på fortsättandet af sina studier, som han skötte vid alla lofliga, d. v. s. lediga, och många olofliga tillfällen, t. ex. när han gick på gatan för att uträtta ett ärende eller stod i postförstugan och väntade på brefvens expedierande. Tills vidare sysselsatte han sig med språkstudier. Han började med engelskan, och sedan följde franskan, holländskan, spanskan, italienskan och portugisiskan. Sedan han lärt sig de två första språken, behöfde han icke, uppgifver han själf, mer än sex veckor för att lära skrifva och flytande tala ett språk. Befordrad till en förmonligare plats på ett annat kontor, lärde han sig ryska; en lärare i detta språk fans icke att få i Amsterdam, hvadan han ficknöja sig med en grammatika, ett lexikon och en rysk öfversättning af Fénélons Télémaque. På några dagar lärde sig Schliemann bokstäfverna och deras uttal och begynte därefter att skrifva korta uppsatser på ryska (!) samt lärde sig Télémaque utantill. En fattig man förhyrdes mot 4 francs i veckan att åhöra uppläsningen af de inlärda styckena, som naturligtvis för honom voro obegripliga, och efter sex veckor skref Schliemann sitt första bref på ryska (!). Så högljudt deklamerade han för sin åhörare, berättar han, att grannarna funno sig besvärade och han nödgades under loppet af dessa sex veckor att flytta två gånger.

Bekantskapen med ryskan blef för honom af stor betydelse. År 1846 sändes han af det amsterdamska handelshuset som agent till S:t Petersburg och upprättade sedermera där en egen affär, som lyckades så bra, att han år 1863 kunde lemna den med en stor förmögenhet. Under tiden hade han lärt sig år 1854 svenska och polska samt år 1856 grekiska. År 1858 besökte han Sverige, Danmark, Tyskland, Italien, Egypten och Syrien, lärde sig under den senare delen af resan arabiska, kom år 1859 till Athen och ämnade resa till Ithaka, men måste uppgifva planen. År 1864 hade han för afsigt att fara till Ithaka och Troas, men företog i stället en färd omkring jorden, som tog två år. År 1868 besökte han skådeplatserna för de homeriska sångerna och nedlade frukterna af sina iakttagelser i ett arbete med titel *Ithaque, le Péloponnèse et Troie*. År 1870 besökte han åter Troas, där han år 1871 började på allvar sina utgräfningar, med hvilka han för närvarande, dock efter ett längre afbrott, är sysselsatt.

Det är således icke fackmannens skola han genomgått, utan dilettantens. Det är till och med för svagt detta ord, det är bättre att säga entusiastens. Vi buga oss för den som är mäktig af en stor hänförelse, men vi förbehålla oss rätt att kritisera hans arbete.

Troja eller Ilion belägrades i ungefär tio års tid, men Iliaden skildrar händelserna från allenast femtioen dagar af det tionde året. På det vi må kunna sätta oss in i förhållandena, meddelar jag berättelsens grunddrag. Några detaljer bifogar jag allenast i det fall, att de gifva oss underrättelse om staden. Dessa underrättelser kunna nämligen komma oss till pass i det följande.

Agamemnon hade på sin lott erhållit en under ett ströftåg fångad jungfru, som igenfordrades af sin fader, en prest i Apollons tempel. Då Agamemnon vägrade att hörsamma den bedröfvade fadrens bön, vände sig denne till Apollon, anropande honom om hämnd öfver achaierna (grekerna). Denna kom ock, i form af en farsot. Siaren Kalkas angaf, på tillfrågan af Achilleus, sjukdomens orsak. Agamemnon uppbrusar i vrede, förklarar sig villig att återsända den fångna, men säger sig vilja till ersättning hafva Briseis, en skön fånge, som Achilleus hade fått på sin lott. Inför den församlade hären uppkom mellan de tvänne höfdingarna en häftig tvist, som hade gått till

handgripligheter, därest icke gudinnan Athene hade fattat Achilleus i lockarna och sålunda häjdat honom. Församlingen upplöstes, Agamemnon lät hemta Briseis ur Achilleus' tält, och denne uppfyller nu den hotelse, han förut hade fält, att icke vidare taga någon del i striden mot Ilion; Agamemnon skulle få se hvad han kunde uträtta utan honom. Achilleus klagar sin oförrätt för sin moder, hafsgudinnan Thetis, som af Zeus utverkar ett löfte om hämnd. Också lurar Zeus, gudars och människors fader, genom en dröm Agamemnon till ett anfall mot staden. Agamemnon, som ville förvissa sig om härens sinnesstämning, föregaf i församlingen, att han nu vore hågad att vända åter. Med jubel tillropade honom hären bifall och stormade till skeppen. Gudinnorna Here och Athene blifva förtviflade vid tanken att det af dem hatade Ilion skall undgå förstörelsen, Athene skyndar ned till den troiska stranden och ger

Odysseus mod att sätta sig emot folkets tydligen uttalade håg. Man rycker nu i stället ut till strid och mötes af trojanerna. Alexandros och Menelaos skola afgöra tvisten medels ett envig, i hvilket den förre helt visst hade omkommit, därest icke gudinnan Afrodite hade räddat och fört honom hem i hans hus, där Helena sköter om honom på det bästa. Athene lockar under den påföljande hvilan en af trojanernas bundsförvandter att skjuta på Menelaos, som såras. Striden upplågar då på nytt, achaierna framtränga med den största oförskräkthet, Diomedes, hulpen af Athene, sårar Afrodite, som ville hjälpa sin son Aineias, och träffar slutligen med sitt spjut stridsguden Ares, som vrålade kopparhård till hjärta och bröst, som när kämpar i striden, nio- till tiotusende män, förena sitt härskri.

För att bereda en vändning i striden, som synes vilja blifva mycket olycklig för trojanerna, begifver sig Hektor åter till staden.

När nu Hektor kom till den heliga boken, som jämte skajiska porten stod, så skyndade hustrur och döttrar rundt kring honom med frågor om män och söner och bröder och förvandter, men han blott bad dem alla i ordning bedja om gudarnas nåd. Stor jämmer hängde dem öfver. Och då till Priamos' sköna palats han ändtligen hunnit, prydt med en pelargång af huggna stenar, i hvilken voro femtio höga gemak af finhuggna stenar bygda, det enav bredvid det andra — Priamos' söner plägade hvila där med sina äkta gemåler; men för döttrarna midt däremot, vid sidan af gården, voro ock tolf gemak, jämväl af finhuggna stenar bygda, det ena bredvid det andra — Priamos' mågar plägade hvila där med sina kyska gemåler.Där fann han modern och bad henne samla Ilions kvinnor för att med offer blidka gudinnan Athene i hennes tempel »i den öfre staden» (akropolis). Hektor gick under tiden till Paris' boning, hvilken han själf sig bygt med de största mästares tillhjälp, som kring hela trojanernas land då funnos i konsten. Förhus, sofrum, sal åt honom de därstädes uppfört, öfverst på borgen och nära till Priamos' boning och Hektors.

Sedan han där eggat brodern till mod och strid, gick han till sin egen bostad, som enligt den sist anförda versen låg i närheten, och frågade efter sin maka. Han fick då höra att hon befann sig »på tornet», och han begaf sig samma vägen tillbaka de härliga gatorna genom, och då han, gående fram genom staden den stora, hann till skajiska porten, där vägen förde till fältet, kom hans hemgiftsrika gemål Andromache häftigt springande honom till mötes.

Det härefter följande underbart vackra stycket om Hektors möte med makan och sonen är tyvärr för långt för att här kunna anföras. Bättre än kanske alt annat visar detta, liksom i allmänhet hela den sjette sången i Iliaden, huru mästerligt Homeros förstod att teckna karaktärer. Hektor hade efter skilsmässan från de sina icke gått långt, förr än han upphanns af Paris, som »från Pergamos' borg» hade skyndat »genom staden». De ila nu båda ut till striden, som fortfarande rasar och för den dagen ändas med en tvekamp mellan Hektor och Ajax, Telamons son. Sedan de döde blifvit begrafne och achaierna hade befäst sitt läger, utbröt striden på nytt, och hotades desse så, att Agamemnon fann sig föranlåten att söka förlikning med Achilleus, som dock icke ville höra talas därom. Dagen därefter fortsattes striden. Trojanerna, som under natten varit lägrade på öppna fältet, motstå allaangrepp och storma slutligen achaiernas befästningar. Redan har Hektor antändt det närmaste skeppet, då Achilleus tillåter vännen Patroklos att i spetsen för sina krigare deltaga i kampen, som nu får en för achaierna lyckosammare vändning. Den djärfve Patroklos hinner i sitt segrande lopp fram till Troja, som han genast

angriper. Hade ock Danaos' folk snart tagit det torniga Troja under Patroklos' hand, ty så han rasade framåt, om ej Apollon stått på ett af de murade tornen, grundande ut åt honom hans död, men åt troerna bistånd. Tre gånger steg Patroklos med storm på en rundel af muren, tre gånger slogs han därifrån ned af Apollon, som stötte honom med sin odödliga hand på den blänkande skölden.

När Patroklos stormade för den fjärde gången stadens mur, tillropade honom guden, att hvarken honom eller hans vän Achilleus, som stod vida öfver honom i styrka, var det förunnadt att förstöra de hugstora troernas fäste. Sedan Apollon på detta sätt afvärjt anfallet, begaf han sig till den skajiska porten, där Hektor höll med sitt stampande spann, och uppmanade honom att åter deltaga i striden och döda Patroklos. På ett lömskt sätt anfaller emellertid Apollon själf den grekiske hjälten, som därefter angripes af Hektor.

Som, när ett lejon störtar emot en fradgande vildgalt och mot hvarandra på bärget de strida med trotsiga hjärtan blott om en liten källa — ty bägge de trängta till vatten — lejonet ändtligen kufvar med makt den stönande galten, så fälde Hektor sin motståndare och tillegnade sig hans vapen. Om hans lik uppstod en förtviflad strid, men det stannade till sist i achaiernas händer, och hans likbegängelse tillreddes med stor högtidlighet. Achilleus, djupt gripen af vännens död, beslutar att åter deltaga i kampen; han behöfde blott visa sig och ropa, för att troerna, somstrax utanför det grekiska lägret gjorde ett sista försök att bemäktiga sig Patroklos' kropp, skulle blifva skrämde och draga sig tillbaka. Så skrämde blefvo de, att förslag väktes om att de icke skulle längre stanna öfver natten på fältet, utan söka en mera skyddad plats inom stadens murar, men Hektor afvisade detta förslag.

Följande dag kom den vigtiga striden, som afgjorde Hektors öde och därmed stadens. Gudarna deltaga i början på ömse sidor i kampen: Ares och Afrodite besegras af Athene, Apollon vågar ej antaga Poseidons utmaning, Here slår Artemis med hennes egen båge, Hermes drar sig undan för Leto. Hektor anfaller Achilleus, men Athene hindrar hans spjut från att träffa; värnlös för fiendens anfall, föres då den troiske hjälten undan af Apollon, och Achilleus drifver troerna tillbaka. Den gamle Priamos, som satt på det heliga tornet vid stadens port för att åskåda kampen, ser de sina mod- och maktlösa komma alt närmare och befaller dem, som vaktade porten, att hålla sig redo att öppna den för de flyende. Desse kring staden nu, hjortkalfvarna lika i bäfvan, kylade svetten af och drucko och stillade törsten, stödde mot fästningsverken. Achaierna trängde sig nära fram till muren, med sköldarna tätt mot axlarna höjda. Stannade Hektor fjättrad likväl af sitt rysliga öde utanom Ilions stad och utanom skajiska porten.

Priamos såg sonen stå därute ensam och såg Achilleus blänkande så, när han rusade fram på fältet, som stjärnan, hvilken om hösten går upp och hvars rundt omkring lysande strålar blixtra igenom stjärnornas mängd mot slutet af natten och som Orions hund bland mänskor kalla man plägar, själf är han ljus och klar, men olyckstecken han medför, ty åt den arma mänskan han bär en brinnande hetta; likså kopparen blänkte kring bröstet på honom, som fram sprang.Fåfängt uppmanade Priamos sonen att draga sig inom muren, fåfängt böd honom modren, besvärjande honom vid all den kärlek hon visat honom, fåfängt sade honom hans eget sunda förnuft att strid för honom var död, fåfängt uppsteg hos honom tanken att vapenlös träda fram till Achilleus och föreslå honom fred och förlikning på vilkor, som voro för achaierna synnerligen gynnsamma. Hektor var för stolt att draga sig inom muren, då han aftonen förut hade afböjt förslaget att hela hären skulle bakom den söka en fristad, och han befarade att hans fredsförslag skulle besvaras med anfall. Han stannade därför, men i det sista ögonblicket svek honom modet, — — han vände sig bort från porten och flydde. Efter Achilleus flög med lit till fötternas snabbhet. Så, som en falk på bärgen, bland alla foglar i flygten snabbast, med lätthet störtar sig ned på den bäfvande dufvan; hon flyr undan på sned, men han helt nära med gält ljud skjuter sig fram bakefter, att henne fånga begärlig: likaså flög Achilleus begärligt efter; med ångest flydde Hektor vid muren och rörde med hastighet benen. Längs den allmänna vägen inunder muren de sprungo tornet förbi och förbi den susande fikonalunden, och snart hunno de fram till de rinnande källor, ur hvilka gjuta sig bägge strömmarna ut af den djupa Skamandros. Upp ur den ena man rinnande ser varmt vatten, och rundt kring stiger en rök, som af brinnande eld, från henne mot höjden. Tvärt om flyter den andra så kall om sommarn, som hagel eller den kallaste snö eller is, som frusit på vattnet. Dessa bredvid helt nära man anlagt rymliga tvättkar, vackra och huggna ur sten, der troernas hustrur och sköna döttrar plägade förr de präktiga kläderna tvätta, medan det än var fredligt och innan

achaierna kommit. Här de sprungo förbi, en flyende, en som förföljde.Tre gånger lupo de kring staden. Hektor, på flykten trängd, af Achilleus följdes beständigt. Som när en hund på bärgen beständigt följer en hjortkalf, jagad från gömslen ut, igenom dalar och småskog, och, om han skälfvande gömmer sig ned i buskarna, springer hunden likval och vädrar hans spår, tills honom han finner; så blef ej häller Hektor förborgad för hjälten Achilleus.

Han försökte hvar gång vika af mot porten, i hopp att slippa in, men hvar gång jagade då Achilleus honom ut på fältet. När de fjärde gången ilade kring staden, narrade Athene den iliske hjälten att stanna och inlåta sig i en tvekamp, som bragte honom döden. Då uppstämde troerna ett klagorop, så bittert som om hela Ilion brunnit från grunden. Af klagoropen blef Andromache, som satt i sitt hus vid väfstolen, underrättad om den sorg, som drabbat henne. Hon skyndade ned till muren och fick se den grymme segraren köra därifrån med den slagne hjälten fastbunden vid vagnen och släpande i stoftet.

I de två sista sångerna, som antagas vara af senare ursprung, omtalas Patroklos' och Hektors begrafning.

Den så länge belägrade stadens slutliga öde omtalas icke i Iliaden. Detta äfvensom de achaiska höfdingarnas äfventyr under återfärden skildras i Odyssén.

Forntiden höll heligt minnet af det gamla Ilion. När den persiske konungen Xerxes med sin väldiga här vårtiden 480 hade brutit upp för att krossa hellenernas folk, kom han under sin väg till Hellesponten, efter hvad Herodotos berättar, fram till Skamandros, hvars vatten icke förslog för manskap och kreatur. »Och när Xerxes kom till denna stad, fick han lust att bese Priamos' borg och gick upp till Pergamos. Och när han hade besett detta samt afhört alla berättelserna därom, offrade han tusen oxar åt den iliska Athene; och åt halfgudarna och hjeltarna offrade magerna vinoffer.» Måhända ville konungen ställasig väl med skyddsgudinnan i en stad, som af hellenerna blifvit förstörd, för att sedan få påräkna hennes ynnestfulla bistånd under fälttåget i Europa. Han synes icke hafva känt hvad Homeros förtäljer, att när drottning Hekabe och de troiska kvinnorna hedrade sin Athene med offer, gaf hon med intet tecken dem sin välvilja tillkänna, hon var tvärtom, jämte Here, ifrigast af gudarna att arbeta för Ilions undergång.

Ungefär halftannat århundrade senare kom en ny härförare med vidt omfattande planer till Troas. Den tiden var det icke perserna som gingo att eröfra Hellas, då gingo i stället hellenerna ut för att eröfra Österlandet. Efter slaget vid Granikos besöker Alexander den iliska Athenes tempel och offrar där samt anställer kring Achilleus' grafhög kämpaspel. Sina egna vapen upphängde han i templet och medtog i stället de där förvarade, som troddes vara från det trojanska krigets tid.

Länge stod Trojas fall som ett varnande exempel för de senare ätteleden. Då perser och hellener för längesedan hade upphört att täfla om verldsherraväldet, afgjordes en strid, som hade varat längre än achaiernas för att vinna Troja. Slutet på den långa, ibland åtminstone till det yttre hvilande, ibland häftigt uppblossande fäjden mellan Rom och Karthago blef det, att återstoden af den alldeles värnlösa puniska staden offrades, på senatens befallning, åt Roms hämndkänsla. Det säges att, Scipio Aemilianus, som hade låtit verkställa senatens bud, vid anblicken af det eldhaf, i hvilket sista återstoden af den fordom så mäktiga handelsstaden sjönk, utbrast, med tanken på Rom, i Hektors olycksbådande ord: En gång kommer den dag, då det heliga Ilion sjunker.

Mindre Asiens nordvästra hörn skjuter ut mellan det Egeiska hafvet i väster och Hellesponten i norr. Kusten utmed det förra har längst i norr smärre höjder, längre isöder vidtaga ansenligare bärgmassor. På norra sidan af dessa höjder ligger en slätt med dragning från SSO till NNV, ut på hvilken tränga sig tre armar utgående från det längre in liggande Idabärget. Genom slätten flyter en flod, som nutidens greker kalla Skamandros, turkarna Mendere. Den sydligare af dessa bärgarmar skiljes allenast af den smala floddalen från de sydliga, nyss nämnda tämligen utbredda kustbärgen. Nära den punkt, där bärgen kunna sägas mötas vid floden, ligger å dennas vänstra sida en ort, som kallas Bunarbaschi. Nära ändan af den mellersta bärgarmen ligger en ort, som af turkarna kallas

Hissarlik. Det var på detta ställe, som Schliemann begynte sina gräfningar i öfvertygelse att där finna det homeriska Troja. På detta ställe fans under den gamla historiens tid en stad, som kallades Ilion. Det var utan fråga i denna stads tempel, som Xerxes och Alexander offrade.

Att företaga utgräfningar inom det turkiska riket är eller har åtminstone under de senast förflutna åren varit förbundet med ganska stora svårigheter och trakasserier. När Schliemann företog sina första gräfningar vid Hissarlik, fordrade tvänne turkar, som egde jorden och där hade sina fårfållor, en skadeersättning af 12,000 piaster (inemot 1,700 kronor), hvarförutan Schliemann skulle förbinda sig att efter gräfningarna försätta jorden i dess gamla skick. Schliemann ville köpa platsen, men den förklarades vara för dyrbar att säljas. På hans begäran stälde då varande undervisningsministern Safvet pascha till så, att platsen exproprierades för den turkiska regeringens räkning, och befans den då vara värd ej fullt 450 kronor. Detta är berättadt efter Schliemanns egna uppgifter i första kapitlet af hans fyndberättelse, dat. den 18 oktober 1871. I inledningen till sitt arbete, hvilken är skrifven långt senare, säger han (s. 32), att dessa uppgifter icke äro korrekta. Han omtalar där ytterligare trakasserier, som Safvet pascha och hans efterföljare skulle hafva beredt honom och hvilka han anser hafva berättigat honom att fullständigt sätta sig öfver de vilkor, å hvilka gräfningstillåtelsen hade lemnats honom. När han skref denna senare redogörelse, var han från turkisk sida beskyld för kontraktsbrott.

När detta var uträttadt, ville Schliemann hafva tillåtelse att här anställa gräfningar. Detta mötte dock hinder, alldenstund den turkiska regeringen hade i Konstantinopel bildat ett antropologiskt museum och man ville därföre icke längre åt utländingar gifva tillåtelse att företaga gräfningar. En amerikansk diplomat utverkade emellertid åt Schliemann tillstånd att gräfva, men när han i september 1871 kom med sin firman till Dardanellerna, förklarade därvarande pascha, att orten, å hvilken undersökningen skulle få företagas, icke var med nödig noggranhet angifven, hvadan han måste begära närmare upplysningar af storvisiren. Schliemann måste då åter anlita den amerikanske diplomaten Brown, och i följd af hans medverkan förmådde den nya undervisningsministern — under tiden hade en ministerväxling hunnit försiggå — storvisiren att gifva paschan alla nödiga underrättelser, och Schliemann kunde den 11 oktober få sätta spaden i jorden. Man kan förstå, huru det uppskof af 14 dagar, som detta krångel vållade, skulle kosta på den energiske mannen, då han nu befann sig så nära det mål, som under åratal hade hägrat för honom, att med utgräfningar bevisa detaljtroheten i den homeriska sången. Han åtföljdes af sin hustru, en atheniensisk dam, som i beundran för Homeros icke gifver mannen efter. Men ännu voro icke svårigheterna öfvervunna. Arbetare lejdes för att verkställa gräfningarna, men till den uppgräfda jordens bortskaffande hade Schliemann icke mer än åtta skottkärror, som han hade fört med sig från Frankrike. Andra kunde icke i orten köpas, ej häller på beställning förfärdigas, hvadan han fick nöja sig ined 52 korgar och fyra kärror, som drogos af oxar. Slutligen låg den icke minsta svårigheten i de ofantliga grusmassor, som måste genomgräfvas för att han skulle hinna målet för sina sträfvanden.

Lemningarna af det historiska Ilion förekommer å en platå, som lyfter sig 80 fotDe fot-mått som här och i det föjande angifvas äro engelska. Skilnaden mellan den engelska foten och den svenska är så obetydlig, att jag för onödig ansett en reduktion, som i flera afseenden hade varit opraktisk. öfver slätten. Det nordvästra hörnet af denna platå stiger 26 fot högre upp samt har en längd af 984 och en bredd af 705 fot. Den lägre höjden ansåg Schliemann vara staden, öfver hvilken reste sig dess akropolis, som Homeros kallar Pergamos, där gudarna och konungafamiljen hade sina hemvist. Det var där han nu begynte på allvar gräfva. Han afbröt sina arbeten de sista dagarna i november, återtog dem med ökad arbetsstyrka den 1 april 1872. Hettan och sumpfebern, som angrep hans folk, tvungo honom att åter upphöra den 14 augusti. Den sista januari 1873 kom han tillbaka och fortsatte sina arbeten till något efter midten af juni månad. Under loppet af gräfningarna använde han i synnerhet regndagarna till att sätta upp redogörelser för den förflutna tidens arbeten, och dessa rapporter sändes till diverse tidningar. Af dessa berättelser är boken om gräfningarna i Troas sedermera sammansatt; de hafva det ögonblickliga intryckets friskhet och låta brefskrifvarens personlighet klart framträda, men de innehålla också många förhastade uppgifter, som sedermera ändrats. De nyss nämnda förtjänsterna uppväga icke afsaknaden af en systematisk framställning om undersökningens gång och resultat. Använder man Schliernanns tyska upplaga, har man svårt att begagna en uppgift, utan att hafva förvissat sig om att den icke i det följande beriktigas. I den

engelska upplagan har öfversättaren i noter hänvisat till följande rättelser. Genom detta, liksom genom figurernas större prydlighet och äfven prisbillighet — därest man icke nöjer sig endast med den tyska texten, som saknar figurer — är den engelska öfversättningen att loforda framför originalet. Om jag ickeblifvit oriktigt underrättad, är för öfrigt den atlas som hör till den tyska upplagan utsåld. Den tyska upplagans titel är »Trojanische Alterthümer. Bericht über die Ausgrabungen in Troja»; därtill sluter sig »Atlas trojanischer Alterthümer, photographische Abbildungen» (217 pl.). Den engelska upplagan kallas »Troy and its remains; a narrative of researches and discoveries made on the site of Ilium, and on the Trojan plain. By Dr Henry Schliemann. Edited by Philip Smith, B. A.» — När i det följande yttranden af Schliemann citeras med uppgifvet sidotal, åsyftas alltid den engelska upplagan.

Att i detalj redogöra för gången af arbetena kan icke här komma i fråga; det måste medföra omsägningar och trötta, därest jag skulle försöka redogöra för hvart af de tre åren, dess mödor, fröjder och fynd. Jag inskränker mig till de allmänna dragen af fyndhistorien.

En bred gång gräfdes i norr och söder tvärt genom den nyss nämnda högre kullen ända ned till det naturliga klippunderlaget, närmare höjdens västra ända. En annan gång gräfdes vinkelrätt mot denna i väster och öster, hvarjämte den större delen af höjdens norra kant blottades. Det kan låta som något ganska simpelt att gräfva en gång här och en gång där. Men först och främst var, såsom redan är nämndt, jordmassan, som skulle genomgräfvas, djup och fast och tilltog i hårdhet i de lägsta lagren. Vidare funnos här och där väldiga stenblock, som måste undanskaffas och som mer än en gång voro på väg ayt gifva Schliemann och flera arbetare döden. Slutligen var djupet af de jordlager, som betäkte klippbottnen, synnerligen stort, ungefär femtio fot. Ju längre ned gräfningarna trängde, desto större försigtighet måste man iakttaga för att de vid sidorna af skärningen uppstigande kanterna skulle få en sådan lutning, att ras ej vore att befara. Otaliga gånger visade sig underst, i kanten af öppningen, något som man måste blotta, men för att kunna gå så mycket mera åt sidan var det nödvändigt att schakta bort af den ofvan liggande jorden och gifva åt hela sidoväggen en annanlutning. När sådant ofta, nästan dagligen återkommer och man därigenom afhålles från att på ett mera direkt sätt fullfölja sina forskningar, är det alt annat än angenämt.

Det tjänar intet till att citera de siffror, som Schliemann meddelar öfver de grusmassor, som under vissa tider af gräfningen bortskaffades; de äro så ansenliga dessa siffror, att de icke gifva allmänheten någon klar föreställning om deras betydelse. Likväl har icke Schliemann ännu hunnit undanrödja ens hälften af de jordlager, som betäcka Hissarlikshöjden. I betraktande af deras väldiga mått, var måhända intet annat arbetssätt möjligt än det som här blifvit användt. Jag medgifver att det kunde vara af vigt att skaffa sig en skärningsyta, för att däri se lagerföljden, i händelse en sådan fans, men i öfrigt hade det varit önskligt, om gräfningarna hade kunnat fortgå mera horisontelt än vertikalt. Man hade då lättare fått en öfversigt af det som hörde samman, och man hade då äfven varit fri från vådan, att föremål hörande till högre lager skulle falla ned och blandas med dem, som funnos i det lager, som för tillfället genomgräfdes. Då i berättelsen om arbetet mer än en gång omtalas, huru stenar föllo ned, måste man naturligtvis antaga att annat följde med dem, och det var omöjligt för Schliemann att kontrollera sådant, alldenstund arbetsfältet var stort och den arbetsstyrka han använde vanligen uppgick till mycket öfver hundra man. Men, som sagdt, ett annat gräfningssätt var kanske ej möjligt; det hade kräft ojämförligt större utgifter, större än till och med Henrik Schliemann kunde vara villig att offra Homeros' minne, och det hade dessutom kräft ett tålamod och en självförsakelse, som hade varit så godt som öfvermänskliga, ty genom att gräfva horisontelt hade Schliemann naturligtvis mycket senare än eljest hunnit klippgrunden, och på denna var det han hoppades finna Troja.

Det Ilion, som historien känner, anlades enligt Strabon under det lydiska konungadömets tid, d. v. s. innan denför sina rikedomar firade Kroisos miste sitt rike i följd af den persiske Kyros' segerrika framträngande åt väster. Huru länge staden fans, innan det lydiska väldet störtades, därom veta vi alls intet. Schliemann säger visserligen (s. 13): »det lydiska rikets början räknas från år 797 f. K., och som staden synes hafva varit i fullfärdigt skick långt före Xerxes' ankomst år 480, kunna vi med stor sannolikhet antaga att den första grundläggningen egde rum omkring år 700 f. K.» Jag vädjar till det här ofvan (s. 16) meddelade citatet ur Herodotos angående Xerxes' besök

på stället; det innehåller allenast, att här fans ett tempel, och att uppföra ett sådant åt sin skyddsgudomlighet var den tiden i allmänhet nybyggares första angelägenhet; hvar finnes i dessa ord något, som angifver att staden var *completely established*, fullfärdig? Schliemann är benägen att göra staden så gammal som möjligt, ty då kommer det lager, i hvilket den nya stadens fåtaliga kvarlefvor hittas, att representera en lång tid, och då kommer det många gånger mäktigare lagret, som ligger emellan det nya Ilions lemningar och klippgrunden, att blifva många gånger äldre och således den tidigaste anläggningen, som återfinnes i Hissarliks jordmassas nedersta del, att blifva riktigt uråldrig. »Murar, som vittna om hellenisk byggnadskonst — de bestå af stora stenar hopfogade utan murbruk — äfven som helleniskt husgeråd hittas aldrig på ett större djup än af 2 meter (6½ fot) i utgräfningarna å kullens jämna yta.» Detta, som skrefs efter undersökningarnas afslutande, är icke fullt noggrant. Schliemann skrifver t. ex. den 13 juli 1872 (s. 185): »12 meter (39½ fot) under höjdens yta har jag gräft en terass, 102 fot bred nedtill, 112 fot upptill, som redan har en utsträckning af 82 fot. Men till min stora förskräckelse finner jag, att jag börjat åtminstone 5 meter (16½) fot för högt, ty oaktadt det stora djupet och det stora afståndet från kullens sluttning, befinner jag mig fortfarande bland spillrorna af den grekiska kolonien, under det jagpå kullens norra sluttning vanligen nådde den närmast förgående befolkningens kvarlåtenskap på mindre än 2 meter eller 6½ fots djup.» De två uppgifterna kunna icke förlikas, och hur man skall förklara olikheten är af den fortlöpande undersökningsberättelsen omöjligt att se. Då förhållandena här äro mycket komplicerade, hade det varit af yttersta vigt, att några genomskärningsbilder, angifvande

Bild 1. Solgudens fyrspann. Helleniska lagret.

de olika lagrens mäktighet på olika ställen, hade lemnats, men sådana saknas dessvärre. Vi kunna dock lemna detta ämne, alldenstund det för oss är jämförelsevis likgiltigt, hur tjockt det helleniska lagret är; vi vilja nämligen icke våga oss på den ytterst vanskliga uppgiften att beräkna tiden, som åtgått för lagrens bildande, efter deras mäktighet, då vi icke hafva den ringaste aning om måttet af dekrafter, som framkallat grusbildningen, då intet säger oss, huruvida dessa krafter alltid voro lika starka och således jämnt verkande eller om de voro ojämna, ibland hämmade, ibland i hög grad uppdrifna. Icke häller skola vi inlåta oss på en närmare granskning af fynden i detta öfversta lager af växlande tjocklek. Vi anteckna blott, att där träffades grundmurar af tempel och lemningar af dessas tillbehör, t. ex. den mycket vackra doriska metopen med en bild af solguden och hans fyrspann, som är här återgifven (bild 1); kännare af den klassiska konsten synas vara tveksamma, huruvida den skall hänföras till det romerska kejsardömets dagar eller till ett föregående skede. Vi anteckna vidare, att kring Hissarliks kulle fann Schliemann en mur, som tydligen var ämnad att gifva stadga och sammanhållning åt den visserligen nu tämligen svårgenomträngliga, men dock af idel lösa beståndsdelar bildade kärnan, som skulle uppbära en hel stad eller rättare dennas akropolis. Muren antages vara uppförd under det konung Lysimachos regerade (han dog 281 f. K.), hvilken med mycken ifver upptog Alexander den stores tanke att åt en ort, som egde en sådan rikedom af minnen, äfven gifva en materiel storhet. Vi anteckna slutligen, att inom de jordlager, som måste hänföras till det nya Ilion, hafva icke sällan hittats mynt, de yngsta från kejsarna Constans II († 361 e. K.) Constantinus II († 340). Den omständigheten, att alla senare mynt fattas, synes gifva vid handen,, att platsen under loppet af vår tideräknings fjärde århundrade upphörde att vara bebodd. För den klassiske arkeologen hade det helt visst varit af ett ganska stort intresse att närmare studera alla dessa kvarlefvor, i synnerhet af byggnaderna. Nu är det för sent, ty Schliemann måste naturligtvis för att kunna komma åt de nedre lagren helt och hållet taga bort den öfverliggande jorden med alt dess innehåll. Vi få hoppas att han framdeles, denna gren af fornforskningen till båtnad, framlägger resultaten af sinaundersökningar af alla dessa jämförelsevis unga minnesmärken, noggranna mätningar af alla byggnadslemningar o. s. v. För myntkunskapen är det ock af vigt att få en detaljerad förteckning öfver alla de mynt, som här hittats. Bland dem torde finnas sällsynta typer från de smärre myntverkstäderna i trakten.

Vi öfvergå nu till det vida väldigare förhelleniska lagret i Hissarlikshöjden. För att gifva ett begrepp om utgräfningsarbetets detaljer finnes intet bättre medel än att låta Schliemann själf tala. Följande framställning förekommer i hans bref af den 23 maj 1872.

»För att påskynda arbetet, har jag nu låtit göra nya terrasser 16—19 fot öfver den stora terrassenHan menar

bottnen af den stora utgräfningen, som han begynt från kullens norra sida (jämf. ofvan s. 21). på dennas östra och västra ändar. Jag har äfven låtit uppföra tvänne murar af stora stenblock (mellanrummet är fyldt med jord) för att undanskaffa alt det som gräfves bort. Den mindre muren syntes mig icke stark nog, hvadan jag kallade bort arbetarna; också föll den för det stora trycket strax den både blifvit färdig. Stor möda gjorde vi oss med den större och högre muren, som var helt och hållet uppförd af stora stenar, till större delen huggna; vi trodde alla att den skulle ega bestånd för århundraden. Följande morgon fann jag det dock vara rådligast att förekomma alt ras genom att uppföra en stödjemur. Sex man voro sysselsatta härmed, då muren rasade med väldigt brak.

»Trots alla försigtighetsmått, äro gräfningar, vid hvilka man måste arbeta nedanför jordväggar af 50 fots lodrät höjd, mycket farliga. Ropen *guarda, guarda* (se upp!) hjälpa icke alltid, ty man hör dem hvart ögonblick från alla håll. Många stenar rulla utför de branta sluttningarna utan att arbetarna märka dem. Jag tänker ännu med fasa, huru det skulle hafva gått med Ilions uppdagande och med mig själf, om de sex karlarna hadekrossats under den ramlande muren. Inga pengar, inga löften hade kunnat rädda mig, de stackars enkorna hade i förtviflan slitit mig i stycken, ty nutidens trojanska kvinnor likna grekinnorna däri, att för dem är mannen alt, han må vara gammal eller ung, rik eller fattig; himmel och jord ha i jämförelse med mannen ett underordnadt intresse.

»På den helt nyss bildade västra terrassen blottade vi en del af en stor byggnad, hvars murar, som till större delen bestå af huggna kalkstensblock, hopfogade med lera, äro 6¼ fot tjocka. Ingen af stenarna synes hafva större längd än 1 fot 9 tum (engelskt mått), och de äro så skickligt hopfogade, att muren bildar en slät yta. Detta hus är uppfördt på ett lager af gul och brun aska och spillror, på 6 meters (20 fots djup), och den ännu bevarade delen af muren hinner upp till 10 fot under kullens yta. I huset, för så vidt vi hittills hunnit utgräfva det, är intet annat hittadt än ett lerkärl med två bröst framtill och ett på sidan, dessutom flere af de här ofta förekommande runda lerföremålen, som hafva form af vulkaner eller snurror och som alla ha fem eller sex fyrdubbla uppgående solar i en cirkel rundt omkring en centralsolAngående dessa äfvensom om lerkärlen se i det följande s. 52 samt 40 o. f.. Beskaffenheten af dessa föremål, djupet och murarnas byggnadssätt göra det otvifvelaktigt, att detta hus bygdes århundraden före anläggandet af den helleniska kolonien. Med synnerligt intresse står jag på den stora utgräfningens botten, 33—40 fot längre ned, och ser denna åldriga bygnad, som måhända är uppförd 1000 år f. K., liksom sväfva midt i luften. Ehuru det kostar på, måste den rifvas, alldenstund det annars blir mig omöjligt att tränga djupare ned. Omedelbart under detta hus finnes ett lager af gul och brun aska, och under detta, ned till terrassen, komma ännu fyra lager af aska och andra spillror, af hvilka lager hvart representerar kvarlefvorna af åtminstone ett hus. Strax öfverterrassen, d. v. s. 13 fot under grundvalen af det gamla huset, finnes en 6 fot tjock mur, uppförd af stora kalkstensblock — den första mur af stora stenar, som jag hittills funnit på ett djup af 10—16 meter (33—52½ fot), d. v. s. i det lägsta lagret. Då här förekomma stora massor af lösa, oregelbundet liggande stenar, kan jag icke förklara frånvaron af sammanhängande murar annorledes än så, att husen bygdes af kalkstensblock med lera som bindmedel, hvadan de mycket lätt förstördes.»

Schliemann trodde sig, då han skref det ofvan stående, hafva kommit ned till lemningarna af det mångbesjungna Troja. Ett ögonvittne till gräfningarna, Frank Calvert, berättar huru Schliemann, som begynt sina arbeten å detta ställe uteslutande för att bringa i dagen det homeriska Troja, ständigt trodde sig hafva funnit det, ständigt åter uppgaf denna tanke, till dess han hade hunnit ned till klippbottnen utan att hafva funnit något, som fullt svarade mot hans förväntningar. Då mer ej stod att finna och då Troja måste ligga på detta ställe, måste de föregående slutsatserna justeras, och Troja förlades till det näst nedersta lagret. Hvad därmed menas, skola vi strax se.

Frank Calvert, som eger en del af Hissarliks kulle, hade i tidningen Levant Herald offentliggjort några anmärkningar med afseende å Schliemanns gräfningar och de resultat, till hvilka han ansåg sig hafva kommit. I sitt arbete har Schliemann, som tyckes hafva tagit sig dessa anmärkningar ganska nära, utförligt svarat (s. 270 o. f.), hvilket i sin ordning framkallat ett genmäle af CalvertI den engelska tidskriften Athenæum för den 7 och 14 november 1872.; de i detta förekommande uppgifterna hafva aldrig blifvit af Schliemann gendrifna. De äro mycket fogligt framstälda och synas vitna om god iakttagelseförmåga och om ett moget pröfvande sinne, hvadan vi icke kunna underlåta att egna dem någon uppmärksamhet. Calvert hade

anmärkt, att man i de blottade husväggarna funnit till hälften indrifna genomborrade lercylindrarCalvert antager att man på dessa i väggarna fästa cylindrar upphängt smärre kärl., att man i leran funnit aftryck af vass, att golfven ibland voro glaserade samt att de funna djurbenen voro bräkta för att märgen skulle kunna åtkommas. Schliemann invänder, att inga väggar äro bildade af lera rätt och slätt, men väl af soltorkadt tegel och förnekar, att man funnit de omtalade cylindrarna, glaserade golfven och för märgens skull klufna ben. »Det är möjligt», säger Calvert, »att han aldrig varsnat något af alt detta, ty förhistoriska kvarlefvor hade för honom icke det minsta intresse; särskildt i början af hans gräfningar förstördes sådana föremål utan urskilning. Några lercylindrar och ett stycke ler med intryck af vass finnas emellertid i min ego. De glaserade golfven blefvo utan försköning ödelagda, och några andra af samma slag hafva sedan dess icke upptäkts; de i början funna sågos dock af många. De bräkta benen äro ännu att se i stor mängd i vid Hissarlik. I teglet ses ofta aftryck af hackad halm och gräs; teglet är tämligen stort, och äro de särskilda stenarna sammanfogade med lera af ungefär samma slag. Hela massan är röd, antingen i följd af en olyckshändelse (brand) eller annan afsigtlig bränning.» Calvert hade anmärkt, att flera murar voro bildade af stenar utan något bindämne. Schliemann tillbakavisar nästan hånfullt detta påstående: »den arkitekt är ännu icke född», säger han, »som kan bygga murar äf sådana stenar utan murbruk». Sedan han fått tillfälle att studera murarna i Mykenai, synes han hafva kommit till en annan åsigt.

I den grusmassa, som ligger emellan det nya Ilion och klippbottnen, har Schliemann upptäkt fyra lager, hvilka han karaktäriserar på följande sätt (s. 14 o. f.).

Den första kolonien å Hissarliks kulle synes hafva varat längst, ty dess kvarlefvor skyla klippan till ett djup

af 4—6 meter (13—20 fot). Murarna i denna stad bestodo af stenar, stora och små, hopfogade med jord (lera?). Lerkärlsfragmenten i detta lager äro bättre än de som hittats i de högre liggande lagren. De äro glänsande svarta, röda eller bruna, prydda med ingraverade, med ett hvitt ämne fylda ornament. Ett enda måladt stycke hittades här (fig. 25). Att inbyggarna i denna stad varit af indogermansk börd synes af flera ariska religiösa symboler, i synnerhet af hakkorset.

På spillrorna af den första staden bygdes en ny af ett folk, som enligt Schliemann hade en annan odling, andra seder; det var i detta folk han till sist trodde sig finna Ilions och sagans troer. De lade grundvalar under sina hus af stenar, förenade med lera, men alla väggar uppfördes af soltorkadt tegel. Lemningar af dessa hittas 7—10 meter (23—33 fot) under ytan. Lagret, i hvilket dessa murlemningar äro inbäddade, säges hufvudsakligen bestå af röd aska, hvilket skulle vitna om en grundlig eld, hvars spår i öfrigt sägas kunna skönjas i gatläggningens stenar. I detta lager är funnen en myckenhet föremål af guld, silfver och brons samt stenredskap.

Det tredje lagret nedifrån ligger på ett djup af 4—7 meter (13—23 fot). Dess innehåll är mycket olika det trojanska lagrets. Murarna bestå af små medelst lera förenade stenar; i större byggnader äro stenarna ibland tillhuggna. Metallföremål äro här sällsynta, stenredskap och lerkärl förekomma talrikt, men de äro gröfre än i de underliggande lagren. Emellertid finnas här samma religiösa symboler som bland de trojanska och de förtrojanska kvarlefvorna.

Äfven denna anläggning, den tredje i ordningen, förstördes, och en ny stad uppblomstrade på den gamlas plats; dess spillror träffas på ett djup af 2—4 meter (6½—13 fot). Detta lager, det sista förhelleniska, är vida fattigare än det föregående både i numerärt och kvalitativt

hänseende. Sten träffas här ytterst sällan; husen synas hafva. varit af trä.

Schliemann meddelar ett diagram öfver den lagerföljd han iakttagit under sina gräfningar. Som det förtydligar de uppgifter som i det följande meddelas, återgifves det här.

Meter

Fot

Markens yta

Lemningar af det helleniska Ilion	2	6½
Fjärde lagret, med trähus	4	13
Tredje lagret, med stenhus	7	23
Andra lagret, innehållande Homeros' Troja, enligt Schliemann, med tegelbyggnader	10	33
Nedersta lagret med byggnader uppförda af stora stenar	14—16	46—52½
Naturlig klippgrund.		

Vi måste emellertid komma ihåg, att dessa mått icke gälla alla delar af den stora grusmassan; ett undantagsfall är redan (s. 23) antydt. Men det är icke nog därmed. Vi kunna till och med sätta i fråga, huruvida den indelning i olika lager, som Schliemann omtalar och på hvilken han bygger så mycket, har funnits i verkligheten. Detta innebär visserligen en ganska allvarlig anmärkning, icke mot Schliemanns uppgifter, men emot hans observationsförmåga. För att rätt fatta anmärkningens betydelse och för att inse, hvilka omständigheter kunna

finnas till ursäktande af ett misstag, måste vi för ett ögonblick sätta oss in i förhållandena.

Under fortgången af ett undersökningsarbete, allrahälst när det har en sådan omfattning som Schliemanns, händer det lätt, att uppmärksamheten vissa ögonblick riktas mera på vissa företeelser än på andra. Man gör en observation, strax därefter har man tillfälle att förnya densamma, och man upphöjer då altför gärna dessa enstaka iakktagelser till rang, heder och värdighet af något normalt och allmängiltigt. Man rår icke därför. Ett vaket sinne, som icke nöjer sig med att åskåda tingen, utan äfven vill arbeta sig in i dem och söka deras förklaring, kan icke frigöra sig från begäret att från början söka tyda de speciela fenomen, som falla i ögonen. Detta är als icke något fel, det är tvärtom något godt, under den förutsättning att man har nog nykterhet, nog själfförsakelse att därefter omsorgsfullt pröfva sina teorier, sedan man haft tid att med omsorg hopställa de fakta, från hvilka man bör utgå och på hvilka man har att pröfva sina måhända förhastade iakttagelser. I den atlas som följer med den tyska originalupplagan af Schliemanns bok om Troja, äro en mängd föremål afbildade, och vid de flesta är angifvet djupet, å hvilka de hittats. För att kontrollera uppgiften om de fyra lagren med deras skiftande kulturer, har jag granskat fynduppgifterna för de i denna atlas afbildade lerkärlen. Jag valde dessa, alldenstund de hade en större formrikedom på samma gång som bestämdt utpräglade typer. Jag ordnade dem i grupper motsvarande de fyra lagren och kom till det resultat, att skilnaden mellan de fyra lagren ingalunda

är så stor som Schliemann har tykt, framför alt icke så stor, att man har rätt att tänka på fyra folk, af hvilka det ena aflöste det andra. Det är tvärtom mycket i de vigtigaste fyndgrupperna, som talar för ett tämligen nära sammanhang mellan de olika guslagrens innehåll. Att olikheter finnas kan icke bestridas, men det är icke möjligt att afgöra hvilken betydelse dessa kunna hafva, så länge icke mera systematiska uppgifter föreligga angående de närmare fyndomständigheternaI denna uppfattning står jag icke ensam. Etatsrådet L. Müller i Köpenhamn, en af de grundligaste och samvetsgrannaste forskarna inom den klassiska forntiden, säger i sin afhandling om hakkorset (s. 10), till hvilken jag framdeles återkommer »de i Schliemanns tre (undre) lager funna föremålen sammanfattas här i en grupp, emedan de alla hafva en beslägtad karaktär (et fælles præg).».

I det näst understa lagret, det s. k. trojanska, fann Schliemann hvad han kallade det heliga tornet, i dettas närhet den skajiska porten och strax innanför denna Priamos' palats.

Först, i början af augusti 1872, blottades tornet, en aflångt fyrkantig massa med sträckning i öster och väster. En kärna af sten begränsas af sluttande stenmurar, af hvilka en sida säges hafva varit uppförd med mycken omsorg. Höjden är 20 fot, bredd och längd har jag icke kunnat finna uppgifna, men på tornets öfre yta finnes en insänkning, i hvilken Schliemann ser en plats för bågskyttarna, och denna har en längd af 45½ fot samt en bredd, som växlar mellan 8½ och 14¾ fot. Själfva tornets öfra yta bör således hafva varit mycket större.

I maj 1873 utgräfdes porten. Först upptäktes en ordentligt med stora stenhällar belagd gata. Följande denna, som borde leda till något märkligt, fann Schliemann en dubbelport, hvars båda öppningar voro 20 fot skilda, samt tvänne aflånga föremål af koppar (brons?), hvilka han antager hafva varit reglar. Själfva öppningarna hade en bredd af 12¼ fot.

Strax innanför porten, på en med konst gjord förhöjning i marken, ligga lemningarna af ett ansenligt hus »dess höga läge och dess fasta byggnad göra det otvifvelaktigt att det var den förnämligaste byggnaden i Troja, ja att det måste vara Priamos' palats». Jag fruktar, att denna slutsats är något för hastigt dragen. Palatset omsluter den från stadsporten ledande vägen, som under denna del af sin sträckning icke är mer än 4 fot bred, att döma efter plankartan.

Till dessa tre upptäkter kom en fjärde, som ytterligare styrkte Schliemann i hans öfvertygelse. I utkanten af stadens äldsta mur, i väster om porten, fann han i juni 1873 ett stort föremål af koppar af en ganska egendomlig form, hvilket så mycket mer ådrog sig hans uppmärksamhet, som han skymtade guld där bakom. Han lät genast sitt folk gå bort för att äta frukost, ehuru frukosttimmen ännu icke var inne. Sedan han blifvit ensam, började han aflägsna det närmast öfver liggande ganska fasta gruset, under ständig farhåga, att hela den väldiga grusväggen, som reste sig öfver stället, skulle rasa och begrafva honom. Fru Schliemann tog emot föremålen alt efter som de blottades, svepte in dem i sin schal och bragte dem i säkerhet. Skattens innehåll kan i korthet angifvas på följande

sätt, hvarvid jag begagnar mig af Schliemanns terminologi: en sköld af koppar, en kopparkittel, ett obestämbart kopparföremål, vid hvilket ett silfverkärl är fastsmält, en kopparvas, en klotformig guldflaska (vigt 400 gram), en guldbägare, en dito med tvänne handtag, en bägare af elektron (blandning af guld och silfver), sex tungformiga silfverstycken, hvilkas vigt varierade mellan 190 och 171 gr., tre silfvervaser, en silfverbägare, tretton kopparlansarSchliemann anmärker: »de trojanska lansarna aro helt olika de grekiska och romerska, ty de senare voro ihåliga och träddes på skaft, de förra åter sattes in i skaftet» (s. 331). Olikheten beror därpå att de trojanska lansarna helt enkelt äro dolkar, försedda med tånge, som. omslutits af skaftet.,

fjorton kopparyxor (rättare skaftcelter), sju tveaggade koppardolkar och en kopparnyckel. Sedan hittades i den största silfverurnan tvänne gulddiadem, bildade af kedjor, nedhängande från ett band, ett guldband, sexton gyllene örringar samt *åttatusensjuhundrafemtio* små ringar, genomborrade pärlor, knappar m. m., alt af guld, sex guldarmringar och slutligen två små guldbägare.

Kort efter denna rika upptäkt öfvergaf Schliemann gräfningarna och for med största delen af sina fynd till Athen. Om jag icke misstager mig, exponeras hans trojanska fornsaker f. n. i London; åtminstone funnos de där för icke länge sedan.

Bild 2. Stenredskap. 10 meters djup

Bild 3. Sågtandad flintspån. 11—14 meters djup.

Bild 4. Stenyxa med skafthål. 11—14 meters djup.

Vi skola nu granska de olika fornsaksgrupper, som Schliemanns gräfningar bragt i dagen.

Med den förkärlek vi hafva i norden för de tre förhistoriska kulturperioderna är det helt naturligt, att vi begynna med de redskap af sten, som har hittats i stormyckenhet. Först nämna vi viggformade redskap af diorit, som gjort tjänst som huggande verktyg och måhända äfven vapen. De äro af en form, som förekommer så godt som öfver hela Europa. Ett af dem är afbildadt i bild 2. Äfven äro yxor med borradt hål funna, att döma efter de meddelade figurerna (en är här återgifven i bild 4) likaledes af mycket vanlig beskaffenhet. Af flinta äro otaliga spånor funna, hvilkas hårda, skarpa äggar gjorde dem mycket lämpliga till skärande redskap. Ofta äro de försedda med oregelbundna sågtänder (bild 3). De här funna stensakerna, ehuru många till antalet, äro få till typerna. De böra dock kunna förslå att tillfredsställa ett folks behof, som i öfrigt jämte stenen använde redskap af trä och möjligen af ben. Stenredskap äro funna i grusmassans alla lager.

Likaledes öfver alt har Schliemann funnit redskap eller rättare vapen af, som han själf säger på grund af analyser, som professor Landerer i Athen utfört, koppar. Calvert vågade påstå, att äfven bronser voro funna, men har därför blifvit tillrättavisad (s. 173). Emellertid erhöll den franske fornforskaren Ernest Chartre vid ett besök i Troas tvänne prof på skaftcelter hörande till den s. k. Priamos' skatt. De analyserades af den fräjdade franske kemisten Damour och gåfvo följande resultat:

N:o 1.

N:o 2.

koppar

0,9580

koppar

0,9067

tenn

0,0384

tenn

0,0864

0,9964

0,9931

Det är således bevisligt, att åtminstone några af de s. k. kopparredskapen verkligen bestå af brons, d. v. s. af koppar med tillsats af tenn. Ehuru Damours analyser äro bifogade den tyska upplagan af Schliemanns bok, upprepar han alltjämt i texten af den senare utförda engelska öfversättningen, att han alltid funnit koppar, aldrig brons. Huruvida de flesta eller kanske alla de s. k. kopparföremålen äro af brons, kan icke afgöras utan flere analyser.

Bild 5. Celt af brons.

Bild 6. Dolk af koppar (eller brons).

Båda höra till den s. k. Priamos' skatt (andra lagret).

Koppar- och bronsföremålen äro ej häller af många former; de äro redan uppräknade, när det var tal om den stora skatten. Vi hafva här skaftcelter i deras enklaste, ursprungligaste form, för hvilka namnet skaftcelt icke egentligen passar, ty redskapet består af ett enda stycke, hos hvilket man icke kan göra någon skilnad mellan skaft och blad (bild 5). I öfrigt äro allenast funna dolkar af tre typer. Den ena (bild 6) visar en bakåt afsmalnande klinga med en smal, ytterst omböjd skafttenn. Den andra har klingan baktill tvärt afskuren med undantag af midten, från hvilken utgår en bred tånge med hål för de nitnaglar, med hvilka fästets beklädnad af trä, horn eller ben fasthölls. Det tredje slaget har en nästan jämnbred,ryggad klinga, med mycket kort och mycket bred tångeÄfven denna dolk kallas af Schliemann en spjutspets., försedd med tvänne nithål. Af samma metall äro i öfrigt förfärdigade hjälmar, som icke äro afbildade, den s. k. skölden samt kitteln i skatten m. m. I allmänhet äro dock koppar- eller bronsföremålen få, i synnerhet om man frånräknar dem som förekommo i skatten. Man kan för öfrigt icke undra öfver denna sällsynthet, då här icke är fråga så mycket om grafvar, i hvilka man hos den döde nedlade hans vapen, som om byggnadsplatser och sophögar, i hvilka vi icke hafva rätt att vänta oss finna annat än det som blifvit glömdt, bortkastadt eller borttappadt. Man var, som Schliemann mycket riktigt anmärker, helt visst synnerligen angelägen att taga vara på kopparen (och bronsen), alldenstund denna med fördel kunde smältas och omgjutas till nya redskap eller husgeråd, när de gamla varo uppslitna eller sönderbrutna.

Järn är icke funnet inom den förhelleniska delen af Hissarliks grusmassor.

Bild 7. Guldbägare.

Bild 8. Guldbägare.

Båda höra till den s. k. Priamos' skatt.

Af guldet, som, enligt den erfarenhet man hittills haft, uppträder samtidigt med bronsen (och kopparen?) i Europa, äro här funna dels kärl, dels smycken. Af de förra äro

tvänne här afbildade, två bägare (bild 7 och 8). Den förra, 3½ tum hög, väger 226 gram och är, som bilden visar, facetterad och försedd med fot. Den senare, af en mer egendomlig form, är ett båtlikt kärl med tvänne handtag på sidorna och med båda ändarna, den ena bred, den andra smal, lämpliga att sätta till munnen. Höjden är 3½ tum, längden 7¼ tum, vigten 600 gram. Guldet visar, enligt Schliemanns uppgift, tydliga spår af hamring. Som denna metall är synnerligen mjuk, låg det mycket nära till hands att på detta sätt bearbeta den.

Bild 9. Hufvudprydnad af guld, hör till den s. k. Priamos' skatt.

Af smycken är här afbildadt (bild 9) det ena af detvå diadem, som hörde till den rika skatten; det är här återgifvet så, som det, enligt Schliemanns mycket sannolika gissning, blifvit buret. Från ett guldband, som fastsattes kring hufvudet något öfver hårfästet, nedhänga sextio kedjor, bildade dels af länkar, dels af bladformiga stycken och nedtill afslutade med breda, platta guldstycken, det hela af en ganska egendomligt utförd stil. De öfriga i skatten förekommande guldsmyckena äro af tämligen enkel beskaffenhet, men visa ofta ett ganska prydligt arbete. Armringarna afbildas af Schliemann i så liten skala, att man icke kan om dem göra sig någon riktig föreställning.

Silfver är här äfven funnet, ehuru icke i stor myckenhet. Det förekommer dels i plantsar, dels i kärl af enkel, men ganska smakfull form.

Bild 10. Lerkärl. 15 meters djup.

I synnerligen stor mängd äro lerkärl funna och af flere former. De äro i allmänhet mycket regelbundet arbetade, och det använda materialet synes vara ganska godt. Leran är svart, röd, gul eller brun.Bild 11. Lerkärl, funnet i det s. k. Priamos' palats.

Grundformen, som förekommer i de flesta af dessa kärl, är kupig, nedåt smalnande, uppåt bredast samt försedd med en hals af olika beskaffenhet. Vi hafva kärl med en mycket kort hals och tvänne öron å sidorna (bild 10), funna å 15 meters djup, således i det lägsta lagret. Till samma grupp hör tydligen krukan i bild 11, funnen i det andra lagret nedifrån, inom den byggnad, som Schliemann gifvit namn af Priamos' palats: grundformen är densamma, öronen desamma, halsen densamma, men på halsen förekommer i grofva drag ett ansigte, där nedanför bilden af ett halsband, på själfva kärlet ses tvänne utsprång och mellan dem går i sned riktning ett band. Vi kunna icke undgå att här se ett försök att på kärlet afbilda enBild 12. Lock af lera till ett lerkärl. 8 meters djup. kvinlig gestalt, med ansigte, bröst och prydnader. Flere af dessa kärl hafva varit försedda med lock, som när de voro påsatta skylde halsen, och då kunde det icke gärna komma i fråga att på denna anbringa några sirater. I stället försågs då ofta locket med bilden af ett ansigte, se bild 12, efter ett original funnet på 8 meters djup, således ock inom det andra lagret nedifrån. Men gaf man kärlet således det ena mänskliga draget efter det andra, låg det tämligen nära till hands att förse det med något så märkbart

Bild 13. Lerkärl. 8 meters djup.

Bild 14. Lerkärl. 6 meters djup.

och framstående som armar. Kärlet, bild 13, funnet på 8 meters djup, således också i det andra lagret nedifrån, har intet ansigte, hvilket antagligen förekom å det nu förlorade locket, men har däremot brösten och nedanför dem nafveln samt två uppstående tämligen rudimentära armar, så mycket märkligare som detta kärl ännu har de bäggeöronen och handtagen i behåll. En beslägtad företeelse visar oss bild 14, ett kärl funnet å 6 meters djup, således i det tredje lagret nedifrån, med ansigte, bröst, nafvel och uppstående armar, men inga böjda handtag. Sedan denna typ en gång hade utvecklat sig, blef den, hvilket händer så godt som alt mänskligt, underkastad försämringar, det ena eller andra draget försvann, under det andra bibehöllos.

Bild 15. Lerkärl. Funnet i det s. k. Priamos' palats.

Ett prof på denna tillbakagång visar oss kärlet bild 15, funnet i det kungliga palatset, ett kärl med lock och med uppstående armar, men annars utan drag af ett lefvande väsen. Samma karaktär har kärlet bild 16, likaledes funnet inom palatset, utrustadt med lock och armar, saknande öfriga drag af en lefvande varelse, men i stället försedt med bugtiga öron, alldeles som de första typerna, åt hvilkavi egnade uppmärksamhet. — Denna grupp, som i oändlighet undergår skiftningar, förekommer således i tre af de lager Schliemann urskiljer, den förekommer i hans s. k. trojanska lager, men långt ifrån uteslutande i detta. Denna grupp af lerkärl sätter tvärtom detta lager i den närmaste förbindelse med de ofvan och under tillstötande lagren Kärl lika bild 10 (med böjda öron) förekommo till och med i det öfversta förhelleniska lagret (2—4 meter), kärl med ansigte på kärlets öfre

del äro funna redan på 1½ meters djup. Ett lock med ansigte (bild 12) är funnet på 1 meters djup, vidare på djup af 3 och 4 meter o. s. v. Kärl utan ansigte, men med bröst, nafvel och armar, äro äfven hittade på 3 meters djup o. s. v. Dessa former förekomma således i alla lager under det nya Ilion..

Bild 16. Lerkärl. Funnet i det s. k. Priamos' palats.

Bild 17. Lerkärl. 14—15 meters djup.

Till samma hufvudgrupp, men såsom en särskild varietet, hafva vi att hänföra de kärl, som, annars i allmänhet lika, äro försedda med en tämligen lång hals. Två sådana äro här afbildade, det ena, bild 17, funnet å 14—15 meters djup, således i det understa lagret, försedt med tre ben samt med uppstående armar, det andra, bild 18, utan ben men med två armar och två öron. Detta senare kärl är af särskild märklighet, alldenstund de tecken, som förekomma å bukens öfre del, hafva gifvit anledning till många funderingar. Emile Burnouf, som en tid var föreståndare för den franska arkeologiska skolan i Athen och lifligt intresserat sig för Schliemann och hans undersökningar, ser i dessa tecken bokstäfver, som icke äro grekiska, ickesanskrit, icke fenikiska, men som däremot om man jämför dem med kinesiska bokstäfver kunna läsas! Han öfversätter inskriften sålunda: »Må jorden låta gro tio arbeten, tiotusen tygstycken.» Meningen är således icke den bästa och i hvad sammanhang den kan stå till det kärl, å hvilket den är anbragt, är svårt att inse. Detta kärl, säger BurnoufBurnouf har äfven i öfrigt gjort sig känd för fantastiska förslagsmeningar. Jfr t. ex. hans arbete: La science des religions., kan hafva kommit till Troas från norra Asien, som den tiden var helt och hållet turanskt. Man kan svårligen få ett bättre exempel på de förvända teorier, som vissa människor så gärna bygga på tillfälliga likheter, hemtade

Bild 18. Lerkärl. 8½ meter djup.

från de mest skilda håll. En kinesisk inskrift på ett kärl från Trojas tid, ett kärl som under en så aflägsen period skulle hafva blifvit transporteradt från Kina till Mindre Asien! Mot antagandet af en import talar, utom det föga rimliga i själfva saken, den omständigheten, att detta kärl är af en form, som står i närmaste sammanhang med de former, som i Hissarliksfynden äro mycket vanliga.Näppeligen lär väl Burnouf vilja antaga, att en kines besökt Troja och där ristat den mystiska inskriften på kärlet innan det brändes.

Bild 19. Lerkärl. 8 meters djup.

Af ett alldeles särskildt intresse är, såsom framdeles skall visas, den varietet af denna grupp, hvilken, såsom den förra varieteten, har en lång hals; men halsen är här smalare och öfverst snedt afskuren, så att den går ut i en snibb. Dessa kärl (jfr bild 19) äro äfven försedda med ett böjdt handtag. Biformer finnas med ganska kort hals, men med enahanda sneda mynning på halsen, en annan med tre ben. En gång har Schliemann funnit två kärl af detta slag formade i ett och med de båda halsarna förenadeaf det böjda handtaget. Kärlen af denna grupp äro funna på 3—14 meters djup, således i alla lagren.

Bild 20. Lerbägare. 9 meters djup.

Bild 21. Lerbägare. 4 meters djup.

Af ett helt annat slag äro de tvänne bägarna i bild 20 och 21. Den förra visar en enklare form: cylindrisk med lindrig vidgning mot brädden och tvänne handtag å sidorna samt med en botten så kullrig, att bägaren, när man icke begagnade den, måste antingen läggas eller ställas uppnedvänd såsom här i bilden. Den senare skiljer sig från den förra allenast därigenom, att själfva bägaren icke längre består af en regelbunden cylinder, utan är tvänne gånger sväld. Det förra exemplaret, hvars likar ofta hittats, är funnet i det s. k. trojanska lagret (på 9 meters djup), det senare är hittadt i det öfversta förhelleniska lagret (på 4 meters djup). Redan på 2 meters djup är denna typ funnen, och den tillhör således åtminstone de tre öfre förhelleniska lagren.Dessutom förekomma i dessa fynd icke sällan lerkärl i form af mer eller mindre karaktäristiskt framstälda djurgestalter. Ett sådant är här återgifvet bild 22; det är funnet i det allra djupaste lagret (14 meter under ytan). Ett kärl af samma form är hittadt i det ofvanpå liggande lagret.

Bild 22. Lerkärl. 14 meters djup.

Det stora antal lerkärl, som här hittats, de väl utpräglade grupperna med deras mångfaldiga varieteter, visa att å den ort, hvars kvarlefvor äro begrafna i Hissarliks kulle, har funnits en ganska betydande keramisk skola, som antagligen under en ganska lång tid varit i verksamhet. Alstren af denna skola äro väl i vissa fall osköna och barbariska, men flera tillfredsställa genom sin form äfven vår tids smak, som haft tillfälle att utbilda sig genom anblicken af så många följande århundradens arbeten inom lerkärlsfabrikationens område.

Äfven äro ofta funna vida, tämligen grunda skålar eller fat af lera.

Somliga af de här funna lerkärlen äro arbetade för hand, andra åter äro formade å drejskifva. De olika färgerna bero i väsentlig mon på den olika grad af förvandling, som den i leran förekommande järnoxiden undergåttgenom bränningen. Ibland visar massan icke samma färg i det inre som å utsidan. Kärl af grå lera hafva ibland blifvit öfvermålade med gul lera, och i det understa lagret hafva flere kärl hittats, hvilkas yta visar en glänsande svart färg. Enligt professor Landerer i Athen, som redogör för den tekniska behandlingen af leran, är denna svarta färg ett slags sotöfverdrag, hvars härkomst kan förklaras på olika sätt. Kärlen kunna hafva placerats i en ugn för bränning vid en långsam eld, som underhölls med kådigt trä; röken blef då mycket tjock och bildade på kärlen ett öfverdrag af det finaste kolpulver, som brändes in i leran. Det är äfven möjligt, men icke troligt, att man använde beck eller asfalt, upplöst i terpentin, möjligen användes tjära, i hvilka fall ytan vid bränningen fick en svart beklädnad. Flera af de kärl eller rättare bitar, som gräfningarna bragt i dagen, visa en något ojämn yta, men detta torde i de allra flesta fall bero på det yttre våld, för hvilket kärlen varit utsatta, eller på den frätande inverkningen af jordens fuktighet. Från början synes ytan hafva varit mycket slät; antagligen har den gnidits med sten, till dess den blef fullkomligt glatt.

Ytorna sakna i allmänhet afbrott, och färgen är gemenligen den samma öfver hela ytan. Men undantag finnas, i synnerhet i det allra nedersta lagret, hvars lerkärl, enligt Schliemann, äro finare än alla de öfre lagrens. I detta lager har man t. ex. funnit skärfvan bild 23, hvilken är försedd med upphöjda kanter, som siras med lineära ornament, skärfvan bild 24, som är försedd med mycket enkla, inristade räta och bugtiga linier, hvilka äro fylda med hvit lera (kärlets massa är grå), samt skärfvan bild 25, med målade ornament, åstadkomna genom påstrykning af hvit och svart lera. Fragment med hvit inläggning uti inristade linier äro icke sällsynta i detta lager, men hittills äro allena tvänne målade skärfvor funna, den ena här, den andra i det närmast ofvanför liggande lagret. Denna senarevisar än mera utvecklade ornamentsirater: en fantastisk figur med människohufvud och vingar.

Bild 23. Skärfva af ett lerkärl. 14 meters djup.

Bild 24. Fragment af lerkärl med inristade ornament. 13 meters djup.

Bild 25. Fragment af lerkärl med målade ornament. 16 meters djup.

Till keramikens område hör ock flertalet af de så godt som oräkneliga föremål, som har hittats och afSchliemann omtalas med mycket sväfvande uttryck såsom liknande vulkaner eller snurror (bild 26). Liknande föremål äro annorstädes funna och hafva i den arkeologiska terminologien fått namn af sländtrissor, d. v. s. genomborrade, på undersidan vanligen platta trissor, som sattes på sländtenens ena ända för att gifva denna nödig tyngd. De vid Hissarlik funna äro märkliga dels för sitt stora antal, dels för de sirater som å dem förekomma. Från midthålet utgå radier eller uddar. Ibland omgifves hålet af båglinier, cirklar, S-figurer, hakkors eller skelettartade djurbilder. I så godt som alla dessa ornament inlägger Schliemann en

Bild 26. Sländtrissa af lera med hakkors. 5½ meter djup.

symbolisk betydelse. Mest fäster han sig dock vid hakkorset. »Jag har funnit detta tecken, säger han (s. 101),» i Emile Burnoufs sanskrit-lexikon under namnet *svastika*, som betyder 'det är väl' och är ett tecken för välönskningar. Eedan tusenden af år f. K. betraktades hakkorset som en religiös symbol af största vigt bland de

ariska folkens förfäder, som voro bosatta i Baktrien och vid Oxus, under en tid då germaner, hinduer, pelasger, kelter, perser, slaver och iraner ännu utgjorde ett folk och talade ett tungomål.» Samme Burnouf säger i sitt arbete om religionsvetenskapen, att hakkorset betecknar de två trästycken, som lades korsvisöfver hvarandra framför offeraltaren för att man skulle kunna frambringa den heliga elden *(agni).* Deras ändar voro rätvinkligt böjda och fästes medelst fyra spikar vid ett underlag, så att de icke skulle rubbas. I korsningspunkten var anbragt ett hål, hvari insattes ett tredje trästycke i spjutform, som kallades *pramantha* och sattes i svängning medelst ett snöre, som var flätadt af kohår och hampa. Genom gnidningen framkallades elden. Fader till *agni* eller elden är *tvastri*, d. v. s. den gudomlige slöjdaren, som gjorde *svastika* och *pramantha.* Detta senare omgestaltades därefter af grekerna till Prometheus, som, enligt deras legender, stal elden från himlen och ingöt i människorna själens gnista.» Schliemann anser hakkorset som en uteslutande indo-europeisk symbol, och som det vid Hissarlik hittats i alla de förhistoriska lagren, slöt han däraf att alla de olika folk, som enligt hans uppfattning det ena efter det andra anlagt stad å detta ställe, tillhört den ariska stammen.

Ett annat vittnesbörd om dessa folks religion finner han i de ansigten, som förekomma å en mängd lerkärl (jfr bilderna 11 och 14). De äro, säger han, idel bilder af ett ugglehufvud, och med detta åsyftas gudinnan Athene, åt hvilken, såsom kändt är, ugglan var helgad. I den homeriska sången omtalas Athene ibland med biordet *glaukopis*, hvilket gemenligen öfversättes »klarögd», »med glänsande ögon» (af *glaukos*, glänsande, och *ops*, öga), af några »uggleögd» (af *glaux*, uggla), hvilket naturligtvis också betecknade ögonens glans. Schliemann däremot ger en annan förklaring, hvilken från filologernas sida blifvit mött med skarpa protester: *glaukopis* betyder »försedd med ugglehufvud». Han antager att gudinnan Athene ursprungligen inom den helleniska verlden afbildades som en människa med ugglans hufvud och att man först under en period af högre bildning satte på hennes axlar ett kvinnohufvud, då det numera otjänliga ugglehufvudet fick växa ut till enhel uggla och sattes vid gudinnans sida såsom en henne symboliserande fogel. Here kallas i det homeriska språket *boopis*, hvilket hittills öfversatts med den »koögda», d. v. s. den med stora, lugna, klara ögon begåfvade. Schliemann tänker sig henne afbildad med kohufvud och öfversätter i enlighet därmed *boopis*Schliemann förklarade, att om han komme att gräfva i någon åt Here helgad ort, t. ex. i Argolis, skulle han där helt visst finna bilder af denna gudinna utrustad med kohorn. Med stor tillfredsställelse framlägger han i sin bok om fynden i Mykenai dylika bilder, men den som ser dem med ögon, hvilka ej ledas af en förutfattad mening, måste i hornen se de upplyfta armarna på en groft arbetad mänsklig gestalt.. I de många å lerkärlen förekommande ugglehufvudena ser han ett bevis för att han funnit lemningarna af en stad, i hvilken man med mycken ifver tillbad gudinnan med ugglehufvudet, och enligt Homeros var Athene Ilions skyddsgudinna.

Bild 27. Gudabild? Amulet?

Bild 28. Arbetadt elfenben. 7 meters djup.

Ugglehufvudet har han dessutom återfunnit på en mängd smärre idoler, som förekomma utförda i sten, lera eller elfenben i alla de förhistoriska lagren. Ett af dem är här återgifvet bild 27. Någon gång finnas äfven å sidorna anbragta utsprång, hvilka tydligen representera armar.

Elfenben användes äfven till annat. På 7 meters djup hittades det här bild 28 återgifna stycket med fina ingraverade ornament.

Sådana äro de frukter som hittills vunnits genom Schliemanns gräfningar vid Hissarlik. De massor af grus han arbetat sig igenom äro väldiga, de fornsaker han funnit äro oräkneliga och, såsom den här meddelade korta öfversigten visat, såväl genom materialet som genom arbetet mycket märkliga. Arkeologien har sålunda hans beundransvärda energi och osparda arbete att tacka för en ovärderlig tillökning i sitt material. Mycket af hvad han funnit har ännu icke fått sin fullgiltiga förklaring, det innebär frågor, som nu blifvit bragta forskningens målsmän in på lifvet och som kräfva ett svar, åtminstone försök till ett sådant. Till en mängd

specialundersökningar hafva fynden vid Hissarlik ledt, gamla stridsfrågor, som höllo på att glömmas, hafva åter kommit på dagordningen, meningarna hafva varit delade och andarna drabbat samman, mycket lärdt dam, skadligt för den klara blicken på förhållandena, har blifvit upprördt, men också mången verklig vinst vunnits. Sålunda har Schliemanns arbete framkallat en synnerlig lifaktighet inom den arkeologiska verlden, och alt som har en sådan verkan må vi hälsa med synnerlig glädje.

Hvad Schliemann gjort i Troas är dock allenast hälften af det verk han hittills utfört. Fortfarande drifven af sitt begär att i verkligheten finna motstycken till den homeriska dikten, har han företagit omfångsrika gräfningar inom Mykenai, enligt sägnen konung Agamemnons stad, och där bragt i dagen skatter af den mest öfverraskande art och af icke mindre intresse än alt hvad han hittat vid Hissarlik. Men med detta, som är mycket stort, är han ännu icke belåten, utan fortsätter altjämt sina forskningar. Må de hädanefter krönas med samma framgång som hittills.

Fyndena äro ett, deras förklaring ett annat. De förrasvärde förblifver altid stort, de ligga för oss i sin nakna verklighet och kunna icke förändras. Förklaringarna däremot bestämmas till sin karaktär af hvarjehanda tillfälliga omständigheter, af subjektiva tycken, af större eller mindre fördomsfrihet, af mer eller mindre omfattande sakkunskap. De kunna ramla, men hvad betyder detta? Hvarje förklaring, som icke beror på det rent subjektiva godtycket, har alltid något godt med sig. Äfven om den i sina hufvuddrag underkännes, kan den i sina detaljer hafva träffat det riktiga, och den har gemenligen gifvit upphof till nya, allvarligare undersökningar, som månhända hade uteblifvit eller åtminstone låtit vänta på sig, därest de icke blifvit framprässade genom en reaktion, som icke kunde undanskjutas. Att hafva framkallat en reaktion är visserligen en negativ förtjänst, men det är dock en förtjänst, som man icke får förbise.

*

Schliemann är alls icke tveksam, huru han skall förklara de fynd han anträffat: lagret som ligger 7—10 meter under Hissarliks yta innesluter kvarlefvorna af det Ilion, som Homeros besjungit. Hvad skola vi säga om detta hans antagande? Vi veta naturligtvis icke hvad de nu pågående undersökningarna skola bringa i dagen, men det hittills funna är alldeles tillräckligt för att pröfva den gifna tolkningen.

Af de ställen, som i det föregående blifvit lånade ur Iliaden, framgår fullkomligt tydligt, att staden på vanligt helleniskt och italiskt sätt bestod af en lägre stad, i hvilken de vanlige dödlige bodde, och tätt därinvid en höjdstad, akropolis, hvarest gudarna hade sina tempel och den kungliga familjen sina palats. Det uppgifves visserligen icke uttryckligen några mått för akropolis eller staden, men det finnes tillräckliga antydningar, att den senare var ganskastor och försedd med prydliga gator. Från borgen gick man genom staden fram till den skajiska porten och sedan genom denna ut på slätten.

Det är helt naturligt, att Schliemann skulle känna sig benägen att vid Hissarlik söka det gamla Troja. Där fans på slätten en höjd, af hvilken en mindre del reste sig betydligt upp öfver återstoden — där var staden och dennas akropolis. Inom den lägre höjden hittades lemningar af det Ilion, som Xerxes besökte, Lysimachos och Caesar omhuldade, inom den högre höjden hittades lemningar af den helleniska stadens tempel — här var således det nya Ilion och dess akropolis, och den äldsta åsigten, som uppenbarar sig i den helleniska literaturen, vet icke annat än att det nya Ilion låg på det gamlas plats. Därtill kom ytterligare, såsom frukt af Schliemanns gräfningar, upptäkten under det nya Ilions akropolis af en väldig grusmassa, innehållande kvarlefvorna af en äldre anläggning eller flera äldre städer. Altså gingo akropolis' anor längre tillbaka än till det lydiska konungadömets dagar, under hvilka det nya Ilion här anlades. Saken var då klar; Schliemann, som hade bygt sig en boning på toppen af Hissarlik, daterar sina bref under tiden från den 4 augusti 1872 till den 10 maj 1873 från »Trojas Pergamos». Det sista brefvet, af den 17 juni 1873, betecknade han däremot såsom skrifvet helt enkelt i Troja, och »Troja nära Dardanellerna» skrifver han än i dag i sina bref.

Förändringen bestämdes af tvänne omständigheter. Inom den lägre delen af platån borrade sig Schliemann på tjugu ställen ned genom de lösa jordlagren till klippbottnen, väster, sydväst, söder, sydost och öster om den öfversta höjden, invid dennas fot och längre bort, men ingenstädes hittade han annat än minnen af hellenisk och

romersk civilisation från historisk tid, icke en skärfva af sådana lerkärl, som han i sådan ymnighet funnit i den högre delen, icke ett enda spår af sådana primitiva murar somdär. Därtill kom det andra, att han inom den högre liggande delen funnit, såsom han antog, Priamos' palats, som Homeros förlägger till Pergamos, och den skajiska porten, som han låter ligga i staden, och således fans alt det, som Homeros omtalar på den högsta höjden; utanför och nedanför denna var således intet att finna.

Häraf drager Schliemann den oundvikliga slutsatsen, att Homeros' skildring icke är fullt trogen — Homeros talar om en akropolis, som icke finnes till, om ett drygt afstånd mellan Priamos' palats och stadens port, som ej häller finnes till. Homeros är en skald och icke en historieskrifvare, säger Schliemann och däruti har han fullkomligt rätt, men detta medgifvande är för hans egen uppfattning högst fördärfbringande. Det var det homeriska Troja han sökte, det är det homeriska Troja han berömmer sig af att hafva funnit, men om detta skall hafva någon mening, måste Schliemanns Troja i sina väsentligaste egenskaper svara mot Homeros' Troja; om i bisaker skiljaktigheter förekomma, får man låta sig nöja. Men kunna vi anse det som småsaker, att Homeros talar om två skilda delar af staden med olika nivå, under det Schliemann ej funnit mer än en stad, på en nivå? Är det en bisak, att Schliemann måste inom en stad, hvars yta ej är dubbelt så stor som kungsträdgården i Stockholm, få plats för icke blott Trojas egna invånare, hvilka icke kunna hafva varit fåSchliemann antar, att staden hade mer än 50,000 invånare., efter som staden skildras såsom mycket mäktig, utan äfven för de för kriget uppbådade ansenliga hjälptrupperna? Schliemann försöker visserligen reda sig ur denna svårighet genom att antaga, att husen i Troja voro flera våningar höga, men äfven om han ger dem lika många våningar som de gamla husen i Edinburgh hafva, kan han näppeligen inom så litet omfång få plats för så många. Och då må man väl billigtvis spörja: då Homeros sjunger om en stor stad ochSchliemann funnit en liten, då Homeros talar om en akropolis i sitt Troja och Schliemann ingen akropolis funnit, hvar finnes då en skymt af bevis för att det är fråga om samma stad? Låt vara att Schliemann funnit djupt ned i Hissarlik lemningar af en stor byggnad, hvad bevisar, att det var Priamos' palats med dess många kamrar och släthuggna stenar, då läget icke passar? En stadsport är funnen, men hvem säger att det är den skajiska, då icke häller här läget stämmer?

Äfven i detta fall måste man nämligen anmärka en stor olikhet mellan det som Schliemann funnit och det Homeros beskrifvit. Invid den skajiska porten fans det heliga tornet, å hvilket Priamos, stadens åldrige män och kvinnor suto för att med deltagande, än med jubel, än med oro och hjärtekval följa växlingarna af den kamp, som dag efter dag utkämpades på slätten mellan staden och achaiernas läger vid Hellespontens strand, således på slätten norr om staden. Det finnes visserligen i Iliaden ingen bestämd uppgift på hvilken punkt af stadsmuren porten och tornet lågo, men de måste hafva legat så, att man därifrån kunde se ut åt norr, och det är därföre all sannolikhet för att de lågo på stadens norra sida. En vink om läget lemnar oss för öfrigt namnet, ty adjektivet *skaios* betyder vänster, och då norr var det heliga väderstrecket, mot hvilket man vid vissa heliga förrättningar vände sitt anlete, hvarvid manvände sin vänstra sida åt väster, betyder det äfven västlig. Altså skulle porten hafva legat åt väster; namnets vittnesbörd och Iliadens skildring förlikas, om man antager att porten befann sig i stadens nordvästra hörn.

Men den port och det torn, som Schliemann funnit, ligga på Hissarliks *södra* sida, således vända *ifrån* den norra slätten, på hvilken striderna stodo. Man kan visserligen tänka sig att man från ett högt torn i stadens södra sida kunde hafva en fri utsigt öfver staden och utöfver den norra slätten, men nu var tornet invid den södraporten enligt Schliemanns egen uppgift ej mer än 20 fot högt, under det husen i staden, enligt hans antagande, voro mycket höga, således gifvet vida mer än 20 fot, och då må vi väl med fullt skäl fråga: hur kunde man från detta södra torn se det som tilldrog sig på den norra slätten? Men om vi härpå nödgas svara, att man kunde därifrån se alls intet af striden, då är det tydligen ej Homeros' torn och ej häller Homeros' skajiska port som Schliemann funnit. Men då har han ej häller funnit Homeros' Troja.

En liten anmärkning torde det vara skäl att bifoga. Enligt Schliemann låg Priamos' palats tätt innanför stadsporten, och den enda gata som ledde från denna inåt staden gick rätt genom det kungliga palatset. Är det rimligt, kan man med skäl fråga, att i en kungsstad det kungliga palatset lägges så, att alla de som vilja ut ur

staden eller in i densamma måste gå genom palatset? Därtill kommer, att denna den vigtigaste pulsådern för det allmänna lifvet i Troja icke var bredare än en af de smalaste gränderna i det inre af Stockholms gamla stad mellan broarna, enligt Schliemanns planritning. Hur skulle de troiska hjältarna komma fram på den gatan med sina af två hästar dragna stridsvagnar? Det lif, som Homeros skildrar i Troja, är otänkbart i den stad som Schliemann gräft upp ur Hissarliks höjd.

Tyvärr saknas i Iliaden bestämda upplysningar om den civilisation, som fans i Troja, men alt visar, att Homeros icke i detta afseende kände någon skilnad mellan troer och hellener, och att vi således på Troja få använda de upplysningar om kulturen i allmänhet, som Iliaden innehåller. Men den kultur, som där skildras eller skymtar fram mellan raderna, är vida mera utvecklad än den, hvars alster Schliemann funnit i Hissarlik. Här hafva vi således en ny och ytterst vigtig skiljaktighet, hvilken jag dock icke kan här i detalj framlägga, alldenstund detta skullekräfva i främsta rummet ett särskiljande af de ursprungliga delarna af Iliaden och de senare tillagda.

Resultatet af Schliemanns gräfningar står således snörrätt emot hans antagande, att han bragt i dagen det homeriska Troja. »Det var en stor missräkning», säger han, »att Troja är så litet — jag hade velat göra det tusen gånger större, men jag skattar sanningen högre än alt annat och jag fröjdas, att mina under tre år fortsatta utgräfningar hafva bragt i dagen Homeros' Troja, låt vara i minskad skala, samt att jag bevisat, att Iliaden grundar sig på verkliga fakta.» Jag behöfver helt visst icke i detalj visa, huru illa detta sangviniska uttalande stämmer med den nakna verkligheten.

Men om innehållet af Hissarliks-kullen icke svarar mot det homeriska Troja, återstår alltid möjligheten att detta legat annorstädes. Vi kunna skjuta Schliemanns gräfningar åt sidan och ställa oss på den ståndpunkt, som frågan om karaktären af Homeros' skildringar antog före år 1871 — icke fullt dock, ty vi kunna nu med största sannolikhet säga: vid Hissarlik kan Troja icke hafva legat, alldenstund de där gjorda fynden icke svara mot Iliadens uppgifter. Men, för att söka komma till större klarhet, vilja vi för en stund göra oss skyldiga till den orimligheten att lemna utan alt afseende de antydningar Homeros lemnar om staden och dess inre. Kanske misstog han sig i alt hvad han har att härom förtälja, kanske äro de upplysningar man kan erhålla ur hans skildring af landet i allmänhet af större värde.

På tre ställen har man sökt det gamla Troja. Som redan är nämndt var i forntiden den vanliga tron, att det nya Ilion låg på det gamlas plats. Men något sammanhang mellan de två städerna fans icke; det homeriska Troja var enligt antikens samstämmande vittnesbörd i grund förstördt, dess ruiner altsedan eröfringens och plundringens dag fullkomligt öde. Aischylos, den store tragöden,begagnar i ett af sina skådespel (Eumeniderna) uttrycket *Troja apolis*, »det stadlösa Troja», och i ett annat (Agamemnon) låter han en härold säga om den olyckliga staden: »altarna äro nedbrutna, templen störtade, hela slägtet utrotadt». På Demosthenes' tid yttrade den atheniensiske talaren Lykurgos: »hvem har ej hört talas om Ilion? Hvem vet ej, att denna stad, sedan den förstördes af hellenerna, alltid varit öde?» Samma uppfattning fortlefde hos de romerska författarna. Lucanus säger: »till och med dess ruiner hafva blifvit förstörda», och Horatius låter Juno lofva: »så länge boskapen trampar Priamos' och Paris' hus och vilddjuren där ostörda gömma sina ungar, skall Capitolium ega bestånd», med vilkor dock att romarna aldrig sökte återuppbygga Troja. Altså visste icke desse författare, man visste icke i Athen på Aischylos' och Demosthenes' tid, att en ny stad hade intagit det gamla Ilions plats. De som vilja bevisa, att Troja låg vid Hissarlik, d. v. s. där det nya Ilion låg, hafva sökt att underkänna dessa yttranden, men det torde vara svårt att fullständigt resonera bort dem. Att Xerxes och Alexander besökte sin tids Ilion och offrade där, kan icke kullkasta de nyss anförda yttrandens giltighet, ty de båda konungarnas hyllning gälde icke så mycket staden, som dess skyddsgudinna, hvars dyrkan nybyggarna upptagit tillsammans med det gamla, ej brukade stadsnamnet. Strabon vet att berätta, att de stenar, som voro kvar efter det gamla Troja, blifvit använda af de kringboende för senare byggnader; han säger ock att för det nya Ilion var först en annan ort utsedd, men sedan denna befunnits olämplig, beslöt man att välja det rum, där staden sedan verkligen blef anlagd.

Mot traditionen i orten, att den nya staden i allo var den gamlas efterträdare synes ingen opposition hafva gjorts förr än i det sista årtiondet af andra århundradet f. Kr., då Demetrios från Skepsis framkom med påståendet, att

det gamla Troja hade legat en half mil längre åt sydost, justpå gränsen mellan slätten och de östra bärgen vid ett ställe som då kallades *Ilieon kome*, iliernas by. Samma påstående gjordes af Hestiaia, en lärd dam i Alexandria, och deras åsigt upptogs sedermera af Strabon. I nyare tid har denna åsigt haft allenast få förfäktare.

Bild 29. Karta öfver Troas. Det streckade partiet vid Skamandros' mynning angifver nybildadt land.

Att välja mellan de två orterna, det nya Ilion vid Hissarlik och iliernas by, är icke så lätt. Den senare ligger visserligen en halfmil längre in åt land, men afståndet från sjön d. v. s. Hellesponten och achaiernas läger ärtämligen svårt att med noggranhet bestämma, alldenstund kuststräckan icke synes altid hafva varit densamma som nu. Det nordvästligaste hörnet af Mindre Asien bildas af en bärgsudde Sigeion och något längre i öster ligger en annan bärgsudde, ett utsprång från Idabärget, som fordom hette Rhoiteion. Mellan dem går kusten nu nästan rak, men här fans fördom, enligt Strabon och Plinius en tämligen djupt inskärande vik (se bild 29). Schliemann har förnekat att någon del af den trojanska slätten skulle vara alluvialland af nyare ursprung, men det är icke allenast de gamle som antyda att förhållandet måste vara sådant. Den förste som noggrant uppmätt och kartlagt Troas, den engelske sjöofficeren T. A. B. Spratt (hans karta utgafs år 1842 och ligger till grund för den här meddelade skizzen, bild 29), har på grund af landets beskaffenhet kommit till samma resultat.

I denna vik utföll slättens mest betydande flod, som vid Bunarbaschi lemnar bärglandet. Floden hette fordom Skamandros och gömmer sig detta namn i den nuvarande formen Mendere. Nedre delen af dess lopp gick fordom litet östligare än nu. Genom den nordöstra delen af slätten flyter en flod, som nu kallas Dumbrek och som synes vara de gamles Simoeis. Den flyter nu ut direkte i Hellesponten och gjorde så äfven när Claudius Ptolemæus vid pass år 150 e. Kr. skref sitt vigtiga geografiska arbete. Etthundrafemtio år tidigare, på Strabons tid, flöt däremot Simoeis ut i Skamandros, hvilket passar bättre i hop med uppgifterna i Iliaden.

Åren 1785 och 1786 besökte fransmannen Le Chevalier Troas, den senare gången åtföljd af en astronom och en topograf. De togo sig före att tränga fram genom Menderes dal ända till flodens källor. I slättens sydöstra hörn kommo de efter en besvärlig vandring till en dunge bestående af pilar, almar och popplar, inom hvilken källor sorlade, hvilkas vatten trängde fram ur en strax bakomdungen liggande klippa, och kring källorna såg man spår efter murar, hvilkas fasta byggnadssätt vittnade om upphofsmän med mera sträfsamhet än turkarna ega. Stället kallas nu Bunarbaschi d. v. s. vattnens hufvud eller Kirkgiös d. v. s. de fyratio ögonen eller källorna. Ungefär 40 steg därifrån fann man ännu en källa med rikligt vatten, omgifven af granit- och marmorblock. Om vintern var, efter hvad folket i orten berättade, denna källa het och från henne uppsteg då en tjock ånga, som insvepte träden och de kringliggande källorna. Alla dessa vatten förena sig och bilda ett vattendrag i väster om Mendere, af hvilket en gren medelst kanalisering leder ut till Beschikabugten, i hvilken den engelska flottan nyligen hade sin station, en annan gren upplöser sig i sumptrakter, men samlar sig sedan och rinner ut i Mendere.

Det ställe i Iliaden, som omtalar, att strax utanför Troja funnos tvänne källor, den ena med varmt, den andra med kallt vatten, äro redan (s. 15) omtalade. Dessa källor ansåg sig Le Chevalier nu hafva funnit, till Bunarbaschi förlade han det gamla Troja, och vattendraget, som näres af källorna, blef för honom Skamandros. Den senare delen af hans teori är icke hållbar, och erfarenheten har sedermera visat, att uppgiften om källornas olika temperatur icke håller streck. Noggrannare undersökningar hafva nämligen visat, att samtliga källsprång hade samma temperatur, 15° Celsius, och att de behålla den året igenom. Vid Hissarlik har Schliemann funnit tvänne bredvid hvarandra liggande källsprång, men ej häller mellan dem finnes någon skilnad i temperaturDe visade en värme af 16°—17° Celsius.. Källorna gifva således ingen hjälp för upptäckandet af det gamla Trojas läge. Om vi på grund häraf uppgifva anspråken på olika värmehalt hos källorna, få vi ock uppgifva tanken på att söka två källor, som kunna anses gifva upphof till

Skamandros. Enligt åttonde sången rinner denna flod upp på Ida, hvilket är geografiskt fullt riktigt, i den tjugonde sången åter rinner floden upp vid Troja; kunna båda uppgifterna, som det är omöjligt att förena, hafva förekommit i den ursprungliga Iliaden? Professor HercherUeber die homerische Ebene von Troja. har gjort det troligt, att den geografiskt riktiga uppgiften är en senare tillsats.

Le Chevaliers åsigt har sedan blifvit den moderna; nästan alla, som under loppet af detta århundrade skrifvit om

Troja, hafva förlagt det till Bunarbaschi. Häremot hafva dock ganska väl grundade anmärkningar blifvit gjorda.

I den tjugonde sången af Iliaden redogör Aineias för sin härkomst och berättar då bland annat, att Zeus' son. Dardanos grundade på en sluttning af Ida staden Dardania, ty Ilion då ej stod på fältet bebodt af mångljudt talande mänskor. Men Bunarbaschi ligger icke på fältet, utan hör till bärgsbygden; Dardania kunde hafva legat där, icke Troja. I sammanhang med uppgiften att Troja låg på slätten står berättelsen om Hektors och Achilleus' kapplöpning kring stadens murar. Strabons förnämsta skäl mot Hissarliksteorien är det, att kring det nya Ilion kunde ingen löpa, men kring iliernas by var det möjligt. Schliemann påstår att kring Hissarlik var kapplöpningen utförbar, och EckenbrecherUeber die Lage des homerischen Troja., nutidens lärdaste försvarare af åsigten att det nya Ilion låg på det gamlas plats, har själf ridit omkring Hissarlikshöjden. Kring Bunarbaschi åter, som tillhör bärgen, är det omöjligt att springa och därvid torde det ock förblifva, äfven om Bunarbaschi-teoriens vänner med hänvisning till orden som när en hund på bärgen beständigt följer en hjortkalf o. s. v.(jfr här ofvan s. 16) söka visa att de tvänne hjältarna icke alltid hade slät mark under sina fötter. Dessa två inkast mot Bunarbaschi-teorien torde vara tillräckliga för att störta den. För att styrka dem har man ytterligare — och med fog — anmärkt, att Skamandros flöt mellan det grekiska lägret och Troja, men tämligen långt från staden, under det vid Bunarbaschi floden rinner ganska nära, så att mellan den och staden några militäriska rörelser äro outförbara. Man har anfört det motskälet, att enligt Iliadens åttonde sång begaf sig Zeus en gång upp på Idas öfversta topp och satte sig där, skådande ned på troernas stad och achaiernas fartyg. Kunde guden från denna högsta topp se staden, har man sagt, så borde man äfven från staden kunna se den öfversta toppen, hvilket icke är händelsen vid Bunarbaschi; toppen skymmes där af mellanliggande bärg. Men altför mycken betydelse får man icke tillerkänna detta skäl; det som i den homeriska sången tillskrifves gudarna får icke alltid mätas efter mänskligt mått eller tagas efter orden. Då skulle vi äfven få antaga den bokstafliga riktigheten af uppgiften, att gudarna på sina stridsvagnar åkte från den trojanska slätten till sina boningar på Olympen.

Ingenstädes i Iliaden finnes angifvet, huru stort afståndet var mellan achaiernas strandläger och staden. Några antydningar finnas emellertid. En gång sände troerna i morgongryningen en härold till fiendens läger för att bedja om stillestånd, och sedan, när solen går upp, har icke allenast härolden återvändt efter väl förrättadt ärende, utan troerna hade redan hunnit sprida sig på slätten för att samla sina döde, hvilka man önskade visa den sista hedern. Mer än halfannan timme förflyter icke här, anmärker Eckenbrecher, mellan gryningens inträdande och soluppgången, men på så kort tid kunde icke härolden två gånger vandra den mil, som skiljer Bunarbaschi frånstranden; i allmänhet gifva stridsskildringarna vid handen att afståndet mellan strand och stad icke var så långt. Men man kan med skäl sätta i fråga, om de antydningar om afstånd som finnas verkligen göra det möjligt att tänka ens på Hissarlik. Enligt Strabon var afståndet mellan skeppslägret och staden 13 stadier, d. v. s. i det närmaste en fjärdingsväg. Vi medgifva härolden den längsta möjliga tiden eller halfannan timme. Då det icke fans för honom någon anledning att springa, utan han antagligen gick sin väg fram, blir det så godt som omöjligt för honom att hinna gå först en fjärdingsväg, sedan parlamentera med de grekiska vaktposterna, så ledas till fiendens anförare, framställa sin begäran, erhålla svar, åter gå en fjärdingsväg och underrätta de sina om svaret så tidigt, att dessa inom de sex kvarterna hunnit sprida sig på fältet. Med nutidens strängt ordnade disciplin hade detta möjligen gått, men knappast med den helleniska tidens godmodiga språksamhet.

Flera fall skulle kunna nämnas, men jag anser det vara onödigt på grund af ett förhållande till hvilket jag nu öfvergår: Homeros' distans- och andra lokaluppgifter äro icke alltid konsekventa. Å ena sidan (se ofvan s. 12) omtalas Hektors vandring från Pergamos genom den stora staden till stadsporten och tornet, hvaruti han sammanträffade med sin maka. Å den andra sidan berättas om Andromache, att i det ögonblicket, då Hektor föll i tvekampen med Achilleus, — i palatsets inre gemak hon satt vid sin väfnad, glänsande, dubbel i duk och med många skiftande bildverk. Nyss hon äfven befalt de lockiga tärnor i huset skyndsamt sätta på elden en rymlig kittel för Hektor till uppvärmande bad, så snart han ur drabbningen hemkom. Ack, den arma, hon anade ej, att långt ifrån badet under Achilleus' hand han stupat för Pallas Athene.Men hon hörde likväl från tornet jämmer och sorgskri; lemmarna började darra, och ned föll skytteln till jorden, och till de lockiga tärnorna så hon sade i blinken: »Kommen och följen mig två! Jag vill se hvad å färde kan vara. Nyss min vördade svärmoders röst jag

hörde, och hjärtat slår i mitt bröst och begifver sig upp i halsen, och benen stelna inunder, ett ondt visst nalkas Priamos' söner.» Om trojanerna i sin nöd och bedröfvelse hade upphäft ett skri, som af förtviflan gjordes så gält att det genljöd vida, hade man kunnat tänka sig möjligheten att det skulle höras genom hela staden upp till den akropolis, där Hektors palats var beläget, men att hon på ett sådant afstånd skulle igenkänna sin svärmoders röst är otänkbart. Altså hafva vi här en motsägelse, som icke kan bortresoneras och som, i all synnerhet som det icke är det enda fallet, visar att Homeros ingalunda alltid passade sina skildringar efter verkligheten. Det inre sammanhanget mellan tilldragelserna, deras följdriktiga utveckling var hufvudmålet för hans diktande framställningar, och efter de behof af en högre ordning, som därvid yppade sig, lämpade han med ogeneradt skapande hand verklighetens detaljer. Man måste därför akta sig för att bygga altför mycket på de detalj uppgifter, som kunna förekomma; de hafva sitt värde i främsta rummet i sammanhang med de händelser som omtalas, sällan, kanske aldrig någon själfständig betydelse, hvilket gör det för oss omöjligt att på dem grunda några slutledningar. Ett annat exempel ligger nära till hands. Å ena sidan skildras staden som stor och intrycket af denna uppgift stadfästes däraf, att stadens inbyggare voro synnerligen många, hvarförutom i staden fans utrymme för hjälptrupperna. Men å andra sidan berättas det, att Hektor och Achilleus, båda klädda i kopparrustningar, som helt visst icke voro lätta, lupo tre hvarf kring staden och började det fjärde. Låt vara att Ilion var omgifvet meden ringmur och att gator och tomter voro i följd däraf något hoprängda, men äfven de i helleniska kroppsidrotter mest öfvade torde icke hafva mäktat löpa tre gånger kring en så stor stad, som Troja måste hafva varit. Aristoteles har utan tvifvel träffat det rätta, när han just om denna berättelse anmärker, att vi här hafva ett exempel på huru man på ett lämpligt sätt kan använda det omöjliga för att väcka häpnad.

Det är icke mycket Homeros berättar om det landskap, i hvilket Troja låg. Han har icke mycken benägenhet för att beskrifva det som finnes till, han är däremot mästare i att, när en sådan beskrifning någon gång erfordras, gifva den form af en berättelse om en handling som utförts. Det bästa exemplet härå lemnar beskrifningen af Achilleus' med många bilder sirade sköld. Den skildras icke sådan den förelåg i det ögonblick t. ex. då Achilleus mottog den eller första gången tog den på armen, utan i stället skildras huru guden Hefaistos med gudomligt mästerskap utför den ena detaljen efter den andra, så att under hans händer framträder bildernas rika serie. Denna frånvaro af pauser, under hvilka läsaren anmodas att stanna för att få det ena eller andra beskrifvet för sig, gifver Iliaden och Odyssén en hög grad af friskhet och lif — man får oupphörligt följa utvecklingen af händelserna, till hvilka i förbigående sluta sig de nödiga antydningarna om omgifningarna eller andra tillhörande omständigheter, på sin höjd gifves en närmare beskrifning genom användande af bilder sådana som de, hilka i det föregående citerats (t. ex. s. 14), alla så rika på träffande karaktäristik och poetisk skönhet, att man med glädje hvilar vid hvar och en af dem ett ögonblick för att sedan åter med nytt intresse följa händelsernas gång. Homeros målar icke landskap, icke ens landskap med människofigurer som staffage, ej häller tycker han om att måla något stilleben. Han är en historiemålare, som åt sinabilder ger just så mycken bakgrund som behöfves för att de skola klart och skarpt framträda.

Den beskrifning af det troiska landet, som Homeros lemnar, hafva dock många resande i flera punkter funnit motsvara de än i dag i Troas förekommande naturdragen, och härigenom har stadfästs öfvertygelsen, att Homeros med yttersta trohet mot verkligheten utarbetat sina skildringar, att han besökt Troas och att man har att bygga de mest omfattande slutledningar på hvarenda liten detalj, geografisk eller historisk. Att man i naturen igenkänt Homeros' beskrifningar af lokala förhållanden, är visserligen sant, men detta beror helt enkelt därpå, att de drag, som skildra trakten, äro hållna så allmänna, att de kunna ega sin tillämplighet i hvarje land, som består af en slätt, kringsluten af bärg och genomfluten af en flod.

»För att i någon mon kunna bestämma huru Homeros tänkte sig Skamandros lopp genom den troiska slätten», säger Hercher, »måste vi för några ögonblick i grund förgäta alla våra kartor öfver slätten, Strabons och senare resandes beskrifningar och i stället hemta de nödiga upplysningarna direkte ur Homeros' ord. De flesta ställen, på hvilka Skamandros omtalas, antyda, att skalden förlägger dess lopp mellan staden och skeppslägret, ungefär tvärt öfver slätten. Slätten och stridsskådeplatsen äro för Homeros identiska begrepp, och då skaldens öga aldrig öfverskådar flodens hela lopp, utan blott den del däraf, vid hvilken den handling försiggår, som för ögonblicket

skildras, så saknar floden både början och slut, den försvinner, liksom sjelfva slätten, både åt höger och vänster. Då Homeros aktar sig för att gifva sin flod någon bestämd fysiognomi, så snarare känner än ser man den; floden förnimmes ungefär som en linie, till på köpet som en rak, ty Homeros känner icke på slätten några lokala hinder och har intet att berätta om stränderna, som bestämma flodens lopp, främjande eller hämmande. Denhomeriska landskapsskildringen är så enkel, att man kan reducera den till några få grundlinier. Hellesponten och skeppslägret utgöra grundlinien. Från det senares midt går en rät linie i rät vinkel tvärt öfver slätten fram till den skajiska porten, och skäres denna linie ungefär i midten vinkelrätt af en annan linie, floden Skamandros, som äfven någon gång kallas Xanthos. I skärningspunkten ligger såsom slättens medelpunkt vadstället, och därinvid låg på den troiska sidan af floden Ilos' grafhög».

Dessa grunddrag framträda ur alla detaljberättelserna. När efter Hektors död Priamos under natten begaf sig till Achilleus för att af honom köpa sonens lik, stannade han i Skamandros-vadet för att hästarna skulle få dricka och guden Hermes uppenbara sig för att å Zeus' befallning följa konungen genom fiendens läger. Slätten delas tydligen genom floden i tvänne hälfter, den troiska och den grekiska, inom hvilken senare troerkonungen behöfde skydd. Så ofta det går olyckligt för troerna, låter Homeros achaierna tränga fram öfver floden och således in på troiskt område. I elfte sången står striden i närheten af Ilos' graf. Vid middagstiden bryter Agamemnon segerrikt fram, troerna flykta förbi grafkullen, de stanna icke förr än vid stadsporten. Då häjdas de af Hektor, Agamemnon såras af ett pilskott, achaierna trängas åter tillbaka, Hektor strider jämte Skamandros' brädd, och Alexandros, som står på Ilos' kulle, skjuter mot Diomedes en pil.

Nästan öfveralt där floden omtalas har han förlorat sin egenskap af flod, han har blifvit reducerad till blott och bart en gränslinie. Allenast i få fall lemnas några beskrifningar, dels i form af biord, dels genom uppgifter om den växtlighet som fans vid flodbrädden, men samma biord gifvas andra floder och samma naturdrag, som i Iliaden omtalas, kunna lika väl igenfinnas vid andra vattendrag. Det finnes intet som antyder, att Homeros hade någon närmare kännedom om Skamandros. Han visste att det skulle rinna en flodöfver slätten, och han hade så pass god kännedom om en flods natur, att han kunde, när han så ville, utrusta den med ett vattendrags vanliga egenskaper och omgifning. Huru litet han lät det vara sig angeläget att lemna en skildring, som i alla detaljer håller sig till eller gör anspråk på att återgifva verkligheten, synes allra bäst af de stridsskildringar, i hvilka härarna tumla om hvarandra mellan skeppslägret och staden, utan att floden nämnes eller på minsta sätt antydes.

Skaldens benägenhet att låta naturbeskrifningen blott vara ett bidragande moment i skildringen af tilldragelser, som voro det egentliga föremålet för hans uppmärksamhet, framlyser öfveralt. När stridernas gång förtäljes, är marken slät som ett golf, ingenstädes förekommer ett hinder för de framryckande trupperna, för de snabbt framilande stridsvagnarna. Men när de kämpande råka i sådant raseri att de vanliga vapnen ej längre äro dem nog, då finnas genast stenar till hands att lyfta och kasta; så t. ex. tog Diomedes i handen upp en sten så gräslig i tyngd, att tvänne bland vår tids kämpar förmådde den ej att lyfta, men han dock med lätthet svängde den ensam och slog Aineias på höften.

Ehuru annars gående och körande kommo lätt fram öfver marken, utan att sjunka ned i den, säges det om en körsven, att rosslande damp han utur den konstarbetade vagnen framstupa ned, att han stod på hufvud och axlar i sanden; blef så stående länge — ty sanden var djup där han fallit — tills af sitt egna spann han stöttes till marken i stoftet. Under det annars några träd ej omtalas annat än i närheten af staden, framtrollas en tamarisk, då Adrastos skulle fångas lefvande:fältet utåt hans skyggande hästar rände och trängde sig in bland buskarna, bröto på vagnen tistelstången utaf och ilade sedan åt staden. När troerna lägra sig för natten ute på fältet, då fans för dem genast bränsle till hands. Att händelserna härigenom blifva mera lefvande och åskådliga är tydligt, men dessa bakgrunder behandlas som kulisser på en teater, de bytas om, så ofta skådespelet fordrar det, men därföre kan man ej häller påstå att Homeros lade sig vinn om en korrekt landskapsteckning. Därföre kunna vi således ej häller af hans beskrifning af landet komma till någon klarhet om Trojas läge.

Men hafva vi kommit till denna ståndpunkt, då kunna vi ej häller underlåta att upptaga den än mer omfattande och i än högre grad maktpåliggande frågan: i hvilken mon kan man tillerkänna den homeriska sången historisk

trovärdighet? Vi kunna gifva denna fråga en ännu större omfattning, ty det gäller här icke allenast Homeros och striderna om Troja, utan gäller det i allmänhet alla sägner, som från folkets läppar upptagas af skalden, vare sig han diktar på vers eller på prosa, och af honom omgestaltas till ett konstnärligt helt. Se vi saken i dess allmänna drag, måste vi a priori säga, att sägnen, som utan känd upphofsman och utan en bestämdt utpräglad form vandrar från slägte till slägte, är i hög grad utsatt för vådan att delvis förgätas, delvis tillökas med andra hågkomster, med nya försök att förklara och fylla luckor, och att sägnen, när den till sist upptages till behandling af en konstnär i framställningssätt, ingalunda har utsigt att blifva återförd till de mått och de detaljer, som motsvara den verklighet, hvilken fordom fans. Tvärtom, under det folket omedvetet lät sägnen skifta, ordnade skalden medvetet berättelsens delar så, att de bildade ett konstnärligt helt. Som ett sådant måste vi ock i främsta rummet bedöma hans verk.Vi hafva icke i norden något epos bevaradt af den omfattning som Iliaden, men vi ega i stället de rika skatter af isländska sagor, som ock från början voro sägner, hvilka småningom underkastades en konstnärlig behandling. I dessa sagor förekommer mycket, om hvilket det sunda förnuftet säger oss, att det icke kan vara taget ur verkligheten: andemakterna gripa på ett synbart sätt in i människornas lif, spökscener, häxor och troll förekomma midt ibland människolifvets fredliga och krigiska idrotter. När man i senare tid begynte kritiskt behandla dessa sagor, var man, drifven af en synnerlig kärlek till dem, ej villig att underkänna mera än det, som var omöjligt att hålla på; man skar bort alt det öfvernaturliga, men återstoden betraktades som fullgodt historiskt material.

Man har gjort på samma sätt med Homeros' dikter. Att gudarna deltogo i människornas strider är naturligtvis, från vår ståndpunkt sedt, en orimlighet, och alt sådant måste strykas, men det rent mänskliga får stå kvar. Men detta duger icke. Berättelserna om gudarna och människorna i deras samverkan äro icke på mekaniskt vis förenade så, att man kan ogeneradt taga bort en del och utan vidare godkänna det öfriga. Förbindelsen mellan de olika beståndsdelarna i dikten är vida innerligare, den är, så att säga, af organisk natur. En dikt med en sådan sammansmältning af mänskligt och öfvernaturligt är ett fullgiltigt uttryck för en verldsåskådning, för hvilken denna förening af olikartade element icke var på det ringaste sätt orimlig; för Homeros voro gudarnas bedrifter lika naturliga som människornas. Men är det rimligt att antaga, att den skald, som på detta sätt uppfattade verlden och de krafter som röra sig i henne, diktade berättelserna om gudarna, men i öfrigt återgaf eller ett enda ögonblick vårdade sig om att troget återgifva den mänskliga och timliga tillvarelsens otaliga små och stora omständigheter? Att så göra vore ej fullt mänskligt. Af historien fordra vi att se händelsernasådana de verkligen utvecklat sig; vi skulle begå en orättvisa, om vi i skaldeverket sökte i främsta rummet annat än skaldens uppfattning af forntida tilldragelser och tillstånd — en orättvisa därföre, att alt skall bedömas efter sin art, annars beröfvas det alt sådant, som i den arten är skönt och förträffligt.

Därmed är det visserligen icke sagdt, att till grund för skaldens skildring icke ligga hågkomster ur den historiska verkligheten. Det är mycket möjligt, att Ilion haft en konung Priamos och att denne haft sönerna Hektor och Paris. Det vore för mycket om man ville påstå, att en Helena, en Menelaos, en Agamemnon, en Achilleus, en Odysseus icke kunnat existera. Att vilja förneka deras möjliga tillvaro vore lika fåkunnigt som att vilja påstå att de existerat, handlat och lidit just så som den homeriska sången berättat för hellenernas många ättled och, efter årtusendens förlopp, än i dag förtäljer för oss, de sent födde, som lika litet som skaldens landsmän och samtida kunna underlåta att i hans verk fröjdas åt skatter af ovansklig fägring. Men vår tid med dess storartade uppfinningsförmåga har ännu icke konstruerat en apparat, med hvilken man reducerar skaldens konstverk till verklighetens mått.

Är detta månne en olycka? Vår tid är kritisk — ibland till öfvermått — och så godt som dagligen framställas tvifvelsmål mot sådant, som för en äldre tid var en obestridd historisk verklighet; storartade byggnader, öfver hvilka tidehvarf efter tidehvarf yfdes, undermineras långsamt, men säkert, och de falla omsider i spillror. De som icke deltaga i det kritiska arbetet, utan allenast åskåda dess verkningar, känna sig obehagligt berörda af den förödelse, som utbreder sig. Det roligaste och det vackraste i historien, heter det då, ryckes ifrån oss, och utan att något bjudes som ersättning. En sådan klagan är obefogad. Därest man icke tror på det trojanska kriget i det skick som det skildras af Homeros, går man icke på ringaste sätt skalden och hansstora verk för nära. Hvad betyder väl

det om den homeriska skildringen icke svarar emot verkligbeten, då ingen människa vågar förneka den djupt mänskliga sanning, som möter oss hvart vi kasta våra blickar på Iliadens lefvande taflor? Sanna äro Achilleus och Thersites, Hektor och Paris, sanning af renaste art möter oss i Hektors och Andromaches afsked, då hon klagande säger: Älskade man, dig dödar ditt mod, förbarma dig öfver detta barnet och mig olyckliga. Snart är jag annars blott din enka, ty snart achaierna skola dig dräpa, rusande dig mot lifvet på en gång alla. Det vore bättre för mig, om dig jag miste, att sänkas i jorden. Mig är ingen vidare tröst, om du slutar din bana, endast jämmer och sorg, ty fader- och moderlös är jag. Se min fader föll för den starke Achilleus. Bröder ägde jag äfvenså sju där hemma i Thebe, men de vandrade alla på samma dag till Aïden, alla lades de ned af Achilleus hjälten, bredvid den tungt framryckande fänadens hjord och de glänsande fårens, och furstinnan uti det skogiga Plakos, min moder, sände han äfvenså bort med alt det öfriga bytet, frigaf henne likväl och tog oräknelig lösen. Dock i min faders palats föll hon för Artemis' pilar. Hektor, min Hektor, du är mig altså fader och moder, broder tillika och alt, o du min blomstrande make. Ack förbarma dig nu, blif kvar här inne i staden, gör ej din son till faderlös, ej din maka till enka! Och han svarar; Ja, min dyra gemål, mig ligger ock detta på hjärtat, men för troernas män och mantelsläpande kvinnor blygs jag på långt håll stå, som en vekling, och vika för striden. Äfven förbjuder mig detta mitt mod; jag lärdes att alltid visa mig främst i drabbningens stund bland de andra trojaneroch att min faders ära så väl som min egen bevara. Men för visso jag känner och vet i min själ och mitt sinne: en gång kommer den dag, då det heliga Ilion faller, Priamos själf och hans folk, den i lansen öfvade furstens. Men så nära går mig ej då trojanernas jämmer, ej min moder Hekabes sorg, ej Priamos' smärta, och ej brödernas kval, som i sanning många och tappra stupa till jorden då för fiendernas mördande skaror, som ditt öde, när en bland de kopparklädda achaier förer dig gråtande hädan och frihetens dag dig beröfvar, när långt borta i Argos en annans väfnad du sköter, när från Messaïs' källa du där eller och Hypereias vatten skall bära, emot din vilja, men tvungen af nödens hårda lag, och man då, när man ser dig gråtande, säger: detta var Hektors gemål, i strid den tappraste hjälten, då man för Ilion slogs, bland de hästbetämjande troer.» Det kan då vara tämligen likgiltigt, om man icke kan för de två uppgifva dagen då de föddes och dogo, ej ens säga om de någonsin blifvit födde till verklighetens verld. Visst är, att huru än därmed förhåller sig, lefva de än i dag lika fullt som när Homeros första gången sjöng deras sorgliga öde.

Ingalunda är det dock det allmänt mänskliga, som rent och oblandadt uttalar sig hos de homeriska männen och kvinnorna. Om än ingen kan undgå, att i dem igenkänna sig själf, sina önskningar och sträfvanden, sin oro och sina brister, så uppträda de dock alla i den nyansering, som bestämmes af en viss ort och en viss period — de äro inga kosmopoliter, utan hellener, de tillhöra icke det nittonde århundradet, utan en människoslägtets barndoms- och ungdomsålder. Däri ligger den homeriska sångens betydelse för historien. Vi lära däri de stora grunddragen af en tid, då de ungdomliga krafterna befunno sig i jäsning, »då det gamla upplöstes och de nya krafterna, som icke hadenågon plats i den gamla lifsordningen, befunno sig i full utveckling.» Den gamla konungamakten, som hade varit det centrala i samhällena, begynte vackla, den i krig öfvade aristokratien ville ock hafva sitt ord med i laget, när det gälde att bestämma statens öden, och presterskapet, mäktigt genom sina förbindelser med det gudomliga, ville ej häller intaga en undanskymd plats, och folket till och med begynte drista sig till att hafva en egen mening. Man fogade sig ej längre blindt i den ordning, i hvilken man hade uppvuxit, man begynte blifva medveten af sin vilja och att resonera öfver det allmänna. Och under det sålunda striden herskade i det inre, kämpade stam mot stam, ehuru de båda hade samma blod, samma sed, samma tro. Om detta alt skulle historien vara ovetande, därest vi icke hade den homeriska sången, som vitnade om den aflägsna forntiden. Med detta hafva vi ock skäl att vara nöjda; det kan då vara oss likgiltigt, om Troja hade en akropolis eller ej, om Skamandros rann upp vid stadens murar eller ej, om Achilleus jagade Hektor öfver slät mark eller öfver bärg. Men då är det äfven ett onyttigt spörsmål, om Ilion låg vid Bunarbaschi eller Hissarlik, ty hvarken på det ena eller det andra stället kunna vi hoppas att finna det så, som vi lärt att älska det i den ioniske skaldens kväden.

Skola vi af alt detta draga den ledsamma slutsatsen, att Schliemann i sin varma entusiasm förspiller tid och arbete

och pengar?

Nej, långt därifrån. Om det som varit och är det närmaste målet för hans sträfvan, att uppvisa inom verklighetens verld motsvarigheterna till den homeriska sången, faller bort såsom overkställbart, har han å andra sidan med frikostig hand riktat den mänskliga forskningen med ett häpnadsväckande material, med hvars grundligabearbetande ännu de slägten, som komma efter vårt eget, torde få mycket att beställa. För det positiva, som gräfningarna i Troas och inom Mykenai frambragt, skall Schliemanns namn och verk alltid förvaras i tacksam hågkomst, äfven om man kunde önska, att han utan att försvagas i sin entusiasm hade haft tillfälle att genomgå grundliga förberedelser i vetenskapligt arbete, innan han begynte de väldiga företag, åt hvilka han nu sedan åratal offrar sitt lif. Det myckna positiva, som nu blifvit vunnet, skulle då hafva varit ännu mera. Åt denna positiva vinst skola vi nu egna någon uppmärksamhet. Vi skola därvid, såsom sig höfves, göra skilnad mellan det, som redan kan anses som en afgjord sak och det som ännu måste formuleras som spörsmål, till hvilka kommande tider antagligen skola kunna finna de riktiga svaren.

I norden inledes den mänskliga odlingen med ett skede, då man, okunnig om metallerna, nöjde sig med de enklare och lättare tillgängliga material, som naturen öfveralt bjöd: stenen, benet och trät. Efter denna ålder kom en tid, då de för människan vigtigaste redskapen, knifven, yxan och svärdet, bildades af brons. Det är naturligt, att man icke nöjde sig med stenredskap annat än under tider, då man ännu icke hade lärt känna metallerna, eller, därest man redan kände dem, då man af oblida omständigheter var utestängd från möjligheten att komma i besittning af dem. Det kunde bero af hvarjehanda förhållanden, hvilken af de två vigtigaste metallerna, kopparen (och bronsen) eller järnet, kom att karaktärisera den tid, som följde närmast efter stenåldern. Det ligger visst icke utom möjlighetens område, att äfven i Europa i några trakter stenåldern aflöstes omedelbart af järnåldern, men ännu är icke för något område i vår verldsdel detta bevisligt; allestädes synes en bronsålder hafva följt närmast efter stenåldern, ehuru måhända i vissa orter bronsåldern varit af kort varaktighet, järnet blef i dem tidigt bekant, och i dem kandet därföre behöfvas trägnare arbete än t. ex. i vårt land för att urskilja ett bronsåldersstadinm. Det system, som för norden antager de tre åldrarna, stenens, bronsens och järnets, och låter dem följa hvarandra i den ordning, i hvilken de nu nämndes, har småningom vidgats så, att det gjorts gällande för hela vår verldsdel. Det är dock ingalunda obestridt, många och ifriga vedersakare finnas, som icke vilja erkänna dess riktighet. Då ett vetenskapligt arbete icke är möjligt utan en systematisk ordning, är det af vigt att med tillhjälp af alla nyuppdagade företeelser inom det gamlas verld pröfva det system, efter hvilket vi arbeta, för att tillse om det verkligen duger, om det kanske icke är allmängiltigt, men dock kan användas för vissa orter.

Schliemanns fynd vid Hissarlik erbjuda oss tillfälle till en sådan pröfning. Han har funnit en myckenhet af stenredskap samt dessutom några vapen och redskap af brons; han säger visserligen sjelf koppar, men då de enda af Damour analyserade exemplaren visa tenntillsats, hafva vi tills vidare ingen anledning att antaga, att några af dem äro af koppar. Således finnas här förenade föremål, som höra till tvänne af de tre stora kulturperioderna. Se vi närmare efter, så visa de af Schliemann afbildade stenredskapen (med undantag af flintspånerna, som voro så lätta att tillverka, att de allenast i mindre mon kunna vittna om arbetsskicklighetenEn flintspån kan visserligen bearbetas så, att den röjer ett verkligt mästerskap i behandlingen af flintan. Sådana exempel finnas icke sällan i norden och i södra Frankrike, men äro annars sällsynta., att de icke äro några första försök, utan tvärtom alster af ett folk, som inom detta område redan vunnit skicklighet och hunnit utbilda bestämda typer. Ett helt annat intryck göra de bronsredskap som här hittats, celterna och dolkarna. De visa alla mycket ursprungliga former. Celterna hafva inom bronsålderns verld genomgått en mängd utvecklingsskeden; den

öfre delen, vid hvilken skaftet fästes, försågs med upphöjda ränder längs kanterna, mellan hvilka träskaftet inklämdes, eller med rundade flikar, som prässades samman kring skaftet. Inom flera orter fortgick utvecklingen ännu längre, så att celten gjordes ihålig för att i sig upptaga skaftetProf på dessa utvecklingsserier äro meddelade i min bok: De förhistoriska folken, s. 439.. Af alt detta utvecklingsarbete finner man i fynden från Hissarlik icke det minsta spår. Celterna där befinna sig på det allra lägsta stadiet, då de icke skilja sig från stenmäjslarna annorledes än däruti att de äro af mindre volym; på grund däraf att metallen är tyngre än stenen, kan ett mindre metallredskap uträtta lika mycket som ett större af sten.

Utom celter äro allenast funna dolkar af olika modeller; om deras utseende har tillräckligt blifvit taladt i det föregående. Här behöfva vi allenast tillägga, att de äro af den enklaste konstruktion, till hvilken man helt lätt kunde komma äfven under ett tidehvarf, då man var nybegynnare i konsten att behandla metallen. Den smakfulla modelleringen, som förekommer hos den nordiska bronsålderns dolk- och svärdsklingor, saknas här fullständigt. Märkligt är dessutom, att man här finner allenast få redskap förfärdigade af brons, hvilken därigenom synes hafva varit mindre vanlig som råämne hos Hissarliks urgamla bebyggare. Om vi sammanhålla detta med den fullt utpräglade hållning, som de här uppdagade, synnerligen talrika stenåldersredskapen röja, kan man icke annorledes karaktärisera den kulturform, som förekommer i den förhelleniska grusmassan vid Hissarlik, än som en blandningsform, som uppkommit därigenom att ett stenåldersfolk fått göra bekantskap med bronsen och begynt använda densamma. Något inkast mot det nordiska systemet med de tre perioderna kunna vi icke hemta från Schliemanns fynd på detta ställe.

Man har att göra skilnad mellan blandningsfynd och öfvergångsfynd. I de förra förekomma alster af tvänne kulturer sammanförda i det yttre, men annars utan minsta inbördes förhållande; de senare innehålla föremål, som vittna om en kulturutveckling, genom hvilken denna går ut öfver sig själf och småningom antager karaktären af en ny odlingsform. Fynden från Hissarlik synas böra hänföras till blandningsfynden. Man kan icke säga, att bronsredskapen, låt vara att de äro ytterst enkla, se ut som om de voro förfärdigade på stället af ett folk, för hvilket metallen ännu är så ny, att det osäkert famlar efter de former, som böra gifvas den; man kan vara viss om att dessa äldsta former under sådana förhållanden blefvo tämligen otympliga kopior af stenredskapen. Vi kunna dock icke förneka möjligheten, att de vid Hissarlik funna bronserna äro arbetade på stället; det kan möjligen hända att de tidigaste typerna, öfvergångsformerna, tillfälligtvis saknas, ehuruväl detta är mindre troligt, på grund däraf att fyndföremålen äro så synnerligen många, hvadan man bör kunna vänta sig att förrådet af typer i det närmaste fullständigt är representeradt.

Frågan om den nordiska bronsålderns ursprung är ännu icke på ett tillfredsställande sätt löst. Altmer begynna dock de gamla antagandena, att icke blott bekantskapen med bronsen, utan äfven i det närmaste hela förrådet af bronser direkt infördes från ett främmande, aflägset liggande land, hos alla kritiske forskare förlora i kredit. Det var emot sydost eller söder man vände sig för att finna exportorten för de nordiska bronserna, till Fenikien, till Grekland och Italien. Hvad upplysning gifva nu de vid Hissarlik funna bronserna rörande dessa teorier? Har bronskulturen, sådan den visar sig i norden, direkt kommit från västra Asien eller det europeiska Grekland, så borde man väl här i Mindre Asiens nordvästligaste hörn, å ett fyndställe af så hög ålder som det i fråga varande, hafvafunnit urbilderna för de bronser vi träffa i nordens grafvar. Man kan dock icke säga, att detta är händelsen. Celterna från Hissarlik äro så enkla, de hafva så litet utpräglad karaktär, att man icke kan om dem säga något med bestämdhet; liknande celter böra hafva legat, inom Europas olika bronskulturområden, till grund för de mera utvecklade celterna, men samma enkla grundformer äro funna på så många andra ställen, att vi icke behöfva gå till Mindre Asien för att finna förklaringen för de bättre europeiska formerna. Dolkarna äro mera utpräglade till sin form, men i norden finna vi hvarken dolkar med trind och omböjd skaftten eller dolkar eller svärd med en klinga, som baktill är rätlinigt afskuren. Här sakna vi således alla anknytningspunkter.

Om man icke gärna kan förneka, att Hissarliksfynden tillhöra en stenålder, som begynner blifva bekant med metallerna, eller kanske en bronsålder, som uppträder inom en äldre stenålder och icke hunnit fullt uttränga den, så blir däraf tydligt, att dessa fynd på det allra bestämdaste stå i strid med den kulturskildring, som Iliaden gifver oss. Uppenbarligen hvilar hela den materiela kulturen, som Homeros tecknar, på användandet af bronsen. Smeden kallades *chalkeus*; d. v. s. kopparbearbetare, äfven om han behandlar andra metalliska ämnen. Vapnen, ej blott de till försvar, utan äfven de till anfall afsedda, voro af *chalkos*, koppar eller brons. Så säges t. ex. om Achilleus, när han ser efter hvar han i sista dödliga striden skulle kunna bäst anfalla Hektor: hela den öfriga kroppen af kopparrustningen höljdes, hvilken, polerad och skön, den dräpne Patroklos han afklädt, blott där nyckelbenen förenar med axlarna halsen, märkte han strupen bar, där vådan för lifvet är snarast. Här med sin lans framstormande stack den ädle Achilleus honom, att tvärt gick udden den mjuka nacken igenom;Mpoem> kopparlansen likväl ej hela strupen ituskar, ty han ännu förmådde med ord att tala och svara. Koppar användes

ofta för att beteckna vapen, t. ex. — — — han kastade fram den långbeskuggande lansen, träffade, felslog ej, då han honom åt hufvudet riktat ofvanpå hjälmen; likväl från kopparn studsade kopparn utan att hinna till huden. Agamemnon bad: Store, prisade Zeus, molnskockande konung i etern, låt ej solen sänka sig förr och skymningen ingå, än jag Priamos' rökande borg fått störta till jorden, och med fiendtlig eld den porten hunnit förbränna, än jag från Hektors bröst fått pansaret slita i stycken, genomstunget af kopparn, och förrn hans följare hoptals framstupa rundt omkring med tänderna bitit i marken. Med »kopparn» måste i detta fall menas sjutet eller svärdet. Inom den helleniska forntiden var spjutet ett vanligare vapen än svärdet; å bilder, målade å väggar eller vaser, ser man därför krigaren oftast beväpnad med tvänne spjut, mindre ofta med svärdet. Först när spjuten voro använda, grepo de homeriska hjältarna till svärdet.

Det finnes icke ett enda ställe i hela Iliaden, som talar om ett skärande eller huggande redskap eller vapen af sten. Visserligen omtalas män, som dödades med sten, men det omtalas uttryckligt att det skedde med stenar, som lågo på fältet och af en förbittrad fiende upptogos samt för tillfället användes som vapen. Den bronsålder, som den homeriska sången skildrar, är således ingalunda en, som håller på att utveckla sig ur en tidigare stenålder. Tvärtom, den homeriska bronsåldern synes snarare luta mot sin undergång, ty några enstaka gånger omtalas *sideros*, järnet; det talas om en klubba af järn, en vagnsaxel af järno. s. v., men järnet spelar ännu allenast en underordnad rol. Dock har man en gång blifvit bekant därmed, i synnerhet med dess egenskap att kunna förvandlas till stål, blir bronsen snart undanträngdEtt par gånger (en gång i Iliaden och en gång i Odyssén) omtalas ett ämne som kallas *kyanos*, hvilket ord vanligast öfversättes med stål. Enligt Lepsius betecknar dock detta ord snarast lapis lazuli eller ett par kopparpreparat, hvarmed denna ersattes (jfr hans afhandling Die Metalle in den aegyptischen Inschriften s. 191).. Järn har Schliemann icke funnit i de förhelleniska lagren.

Men om således fynden från Hissarlik mycket väl passa in i det nordiska systemet, hvilket visserligen i främsta rummet framhåller de tre kulturperioderna i deras fullt karaktäristiska form, men därföre ingalunda förnekar att beröringar inträffade, genom hvilka blandade kulturförhållanden uppstodo, eller att sådana upptäkter kunna göras eller sådana främmande inflytanden verkat, att en lägre kultur småningom arbetade sig upp till en högre ståndpunkt genom att lära sig använda det för denna karaktäristiska, råämnet, så ligger å andra sidan något för vår erfarenhet ovanligt i den rikedom af material och i vissa fall den prydlighet i arbete, som här visa sig hos en begynnande bronsålder. Att guld förekommer samtidigt med bronsen innebär intet nytt, men att silfver finnes där, är däremot oväntadt, ty silfver har hittills visat sig främmande för bronsålderns kultur, och denna silfrets frånvaro har man ansett ingalunda bero på en tillfällighet, alldenstund man ur de malmer, som innehöllo silfver, äfven kunde få bly och man mycket lätt borde hafva kunnat lära sig att med bly, som är lättare åtkomligt och därför också billigare än tenn, uppblanda bronsen, men bronsåldern plägar just karaktäriseras af blyfria bronser. I Europa norr om Alperna, hvarest man icke befann sig under bronsåldern i omedelbart grannskap till några äldre kulturstater, fick bronsålderns kultur utveckla sig i renare drag. Däremotfolken som bodde vid Arkipelagens stränder, i Troas och i Mykenai (för att blott nämna två exempel, vid hvilka Schliemanns namn är för all tid fästadt), voro lättare utsatta för yttre inverkan, bronsåldern blef där vida rikare, ehuru den förlorade i konsekvent utveckling. De starka inverkningarna utifrån gjorde ock, att bronsåldern i dessa sydliga trakter blef mycket mindre långlifvad, den öfvergick snart i en järnålder. Denna olikhet i utvecklingen mellan södern och norden inom Europa gör det i och för sig mindre troligt, att den nordiska bronsåldern skulle vara en ättling af den sydeuropeiska (grekiska eller etruskiska) eller ett direkt lån från södern. Hade sådant varit händelsen, borde väl något af det goda den sydländska kulturen egde vid sidan af bronsen hafva kunnat bana sig väg upp till de nordliga bygderna. Vår bronsålder hade då helt visst icke varit fullkomligt silfverfattig. Märkas bör emellertid, att silfret i fynden från Hissarlik icke spelar samma framstående rol som guldet. I Mykenais akropolis, hvars grafvar visa en mer framskriden bronsålder än den troiska var, förekommer silfret i större mängd.

De nordiska bronserna äro vida bättre och smakfulare arbetade än de troiska, och det förtjänar därför särskildt uppmärksammas, huru mycket oansenligare de lerkärl äro, som användes under vår bronsålder, än de otaliga keramiska arbeten, som funnits i Hissarliks kulle. De nordiska kärlen äro mycket enklare, visa icke så många olika former, och hvarje form visar sällan en fördelning i skarpt begränsade partier. Totalintrycket af vissa kärl

blir därigenom ganska tungt. Den nordiska bronsålderns lerkärl sakna dessutom i allmänhet inristade ornament, som under den föregående stenåldern voro så allmänna och anbragtes med så mycket förstånd. Bild 30 visar oss ett lerkärl från den nordiska bronsåldern, öfver hvars mynning, när det hittades, en skål låg såsom lock.

Altså hafva i detta afseende Schliemanns gräfningarvid Hissarlik gifvit oss vidgade åsigter om de olikartade förhållanden, under hvilka de stora förhistoriska kulturperioderna kunna uppträda, och denna vinst, äfven om den icke motsvarar hvad Schliemann åsyftat, är af ovärderlig nytta. Men det stannar icke härvid.

Bild 30. Lerkärl från nordens bronsålder.

Den engelske arkeologen Newton har fäst uppmärksamhet därvid, att man finner motsvarigheter till fynden från Hissarlik på ett tämligen stort afstånd härifrån, nämligen på Kypern, en ö, som i följd af sitt läge och stora metalliska tillgångar tidigt blef föremål för besök och kolonisering. Det fans ock, att döma efter grafvarnas och historiens vittnesbörd, folk af olika härkomst bosatta på den kopparrika ön, och det är därföre icke nog att säga om en fornsak, att den är från Kypern, det är nödigt att söka bestämma, hvilken af de på ön förekommande kulturgrupperna och folken den tillhör.

Bild 31. Lerkärl fran Kypern.

Bild 32. Koppardolk från Kypern.

Newton talar i främsta rummet om de lerkärl, som i senare tid börjat komma från Kypern till europeiska museer. Bild 31 visar ett sådant kypriotiskt kärl, nu tillhörigt det brittiska museet. Den likhet i form med den förut meddelade bild 19, hvars original hör till en iHissarlikfynden ganska starkt representerad grupp, faller genast i ögonen. I öfrigt är det kypriotiska kärlet rikare orneradt än de troiska och ornamenten, ehuru utförda på samma sätt som å fragmentet bild 24, äro här vida mera regelbundna och smakfulla.

På Kypern hafva under de senare åren omfattande grafundersökningar företagits, tyvärr dock icke med den frukt för det arkeologiska studiet, som de märkliga fynden hade bort medföra; de hafva icke blifvit ledda på det systematiska och noggranna sätt som vetenskapen kräfver. De största samlingarna hafva på ön bildats och de vidlyftigaste redogörelserna för öns forntida förhållanden hafva lemnats af den nordamerikanske konsuln general di Cesnola, men den som vänder sig till hans arbete med hopp att där finna nöjaktiga svar på de frågor en uppmärksam läsare gör sig, dels vid tanken på öns för civilisationens uppblomstring så gynnande läge, dels vid anblicken af de intressanta figurer som boken innehåller, finner snart sina förväntningar svikna. Den som icke vid sina undersökningar ledes af ett systematiskt intresse, kan omöjligen tillfredsställa den som i arbetsberättelsen söker material för systematiska studier; just det, som man hade skäl att vänta där, saknas ofta fullständigt.

Icke aila hafva gått lika planlöst till väga eller vid sitt arbete på samma sätt saknat vetenskapligt intresse. Tvänne engelske konsuler, Lang och Sandwith, hafva å ön företagit undersökningar samt om hvad de gjort och funnit lemnat redogörelser, som visserligen äro korta, men ega det högsta intresse. Sandwiths uppgifter om de kypriotiska fyndens fördelning i olika grupper äro af det intresse specielt för frågan rörande fynden från Hissarlik, att vi här icke kunna underlåta att egna dem någon uppmärksamhetOn the different stiles of potteries found in ancient tombs in the island of Cyprus. (I Archæologia, del 45)..

»Lerkärlen», säger han, »som hittas i grafplatserna på

Kypern, visa en ofantlig olikhet i stil, både till form och ornering, och de olika stilarna äro så skilda, att det är helt lätt att fördela graffälten i olika klasser. Man kommer därigenom till slutsatsen, att de olika slagen af lerkärl tillhöra olika raser. Krukmakarnas förmåga i dessa aflägsna perioder att finna på nya och egendomliga former, att pryda dem med en mängd behagliga mönster, är visserligen mycket märklig, om än utförandet icke altid svarar mot afsigten. De assyriska kilskrifterna underrätta oss, att Esarhaddon, hvars regering begyntes år 681, erhöll af de olika nationer, som hörde till hans väldiga rike, i skatt konstverk, med hvilka skulle prydas det palats, som han höll på att bygga i Ninive. Bland de land, som i detta sammanhang uppräknas, förekommer äfven

Kypern och som dess bidrag nämnas statyer af sten och vaser. Man kan däraf draga den slutsatsen, att kyprioterna voro framför andra folk i det vidsträkta assyriska riket prisade för sin skicklighet i keramiken.»

Den första grupp som Sandwith beskrifver, omfattar lerkärl, röda eller svarta, med glatt yta och med lineära ornament inristade i den ännu obrända leran. Kärlen äro dels skål-, dels kann- eller flaskformiga. De skålformiga äro icke så platta som de vid Hissarlik funna; ett kannformigt kärl med ögleformigt handtag och pip liknar ganska mycket en modern tepanna; ehuru den alls icke har någon djurskepelse, synes den motsvara de djurformiga kärlen som Schliemann funnit (jfr bild 22). De flaskformiga kärlen hafva, liksom de vid Hissarlik funna, den nedre delen stor och bukig och den öfre försedd, med en lång hals, öfverst rätt afskuren eller snedt (bild 31) som å den förut införda bild 19. Jämte dessa kärl hittas i ganska stor myckenhet dolkar af koppar eller brons. Sådana kärl med dem beledsagande dolkar äro funna i tre graffält, ett vid Dali, de gamles Idalion, och två i närheten af Larnaka, de gamles Kition eller Kittim.Den andra gruppens mest karaktäristiska form är en flaska med mycket smal hals och vidgad mynning samt ett rätt stort böjdt handtag. Leran i dessa kärl har en matt svart färg; ibland hafva de ingraverade lineära ornamentssirater, liknande dem som förekomma hos den förra gruppen, samt därjämte upphöjda bågiga linier, som tyckas ämnade att föreställa ormar. Skålar finnas här, djupa, med ett platt, tresidigt handtag skjutande ut från ena sidan; de pläga bestå af ljusgul lera och prydas med svarta lineära ornament. Slutligen finnas här lerkärl i form af djur. Det sist nämnda slaget har sin motsvarighet vid Hissarlik. Åtta till tio graffält med detta slags lerkärl samt med dolkar af koppar eller brons äro för närvarande kända; de ligga i allmänhet å öns sydöstra del.

Öfver hela ön finnas graffält med ett helt annat innehåll i keramiskt hänseende: klotrunda kärl med kort hals och skåligt vidgad mynning, kannor liknande våra tillbringare, platta skålar med eller utan fot, vaser af en form, som påminner om de senare helleniska vasernas, med kort och bred hals samt tvänne små uppstående, böjda handtag. Leran är vanligen ljusgul, och på denna äro målade svarta eller röda ornament. De flesta siraterna äro lineära och bland dem äro rhomben samt de koncentriska cirklarna de förherskande. I öfrigt förekomma smala och breda parallela linier samt rutade ytor. Dessutom anbringades ibland bilder, hemtade från djurverlden, magra, uppstyltade, egendomliga gestalter.

Den fjärde gruppen, som icke står i minsta sammanhang med fynden i Troas, kunna vi här lemna å sido.

Sandwith anmärker, att lerkärl alldeles lika dem, som höra till hans andra grupp, äro funna inom Nildeltat vid Sais. Denna stad lemnades af Psammetik på 600-talet f. Kr. åt grekiska kolonister, och några af den grekiska koloniens män följde konung Amasis på hans härtåg till Kypern år 560, hvilket slutade med öns eröfring. Sandwith kandock icke tro, att de i fråga varande kärlen äro så unga; de hafva icke mycken likhet med de helleniska vaserna, och på Amasis' tid använde man icke brons-, utan järnvapen. Han tror därför, att de vid Sais funna lerkärlen tillhöra en befolkning, som egde staden inan den uppläts åt grekerna, och att denna äldre befolkning deltagit antingen i Ramses II:s härfärd till Kypern vid pass år 1400 f. Kr. eller Thotmes III:s ett hundra år förut eller kommit kanske ännu tidigare öfver till ön. Han föreställer sig att folket, som anlagt kolonier vid Sais i Egypten och på den sydöstra delen af Kypern, voro feniker, till hvilka man således skulle vara berättigad att hänföra den andra gruppens lerkärl och de samman med dem förekommande vapnen af koppar eller brons. Det uppgifves, att fenikerna bildade en koloni vid Kittim redan på 1100-talet f. Kr. Men om denna grupp skulle tillhöra fenikerna, måste vi tilldela dem äfven den första gruppen, ty att döma efter de prof, som Sandwith meddelar, är skilnaden mellan de två gruppernas lerkärl ingalunda radikal, utan kunna de mycket väl förenas såsom varieteter af samma större grupp, och uttrycket af likhet i detta afseende styrkes i hög grad däraf, att i båda gruppens grafvar träffas dolkar af den form som fig. 32 visar.

Dessa på Kypern ofta förekommande dolkar gifva en ny anknytning vid Troas, ty de äro uppenbarligen af samma konstruktion som vissa vid Hissarlik funna (jfr i det föregående bild 6), och denna form förekommer, så vidt jag känner eller kan påminna mig, icke på någon annan trakt. Huruvida dessa dolkar i allmänhet bestå af koppar eller brons, känner jag icke. Franks förevisade vid den arkeologiska kongressens sammanträde i Stockholm år 1874 tre af dessa kypriotiska dolkar, hvilka enligt de kemiska analyser, som han meddelade, bestodo blott af koppar;

andra metaller förekomma visserligen äfven, men i så små kvantiteter, att de icke kunna anses annat än som tillfälliga föroreningar. Men den period, då man i dessa trakter,öfver hvilka historiens ljus uppgår så tidigt, använde, icke ens brons, utan rent af koppar, d. v. s. då man ännu icke hade lärt sig känna tennet, måste vara tämligen aflägsen. Fenikerna voro tämligen tidigt i besittning af järnAntiqvarisk Tidskrift för Sverige, del. 5 s. 200 o. f..

Lerkärlen af den tredje gruppen, som hittas öfver hela ön, måste tydligen hafva tillhört ett folk, som besatt hela ön. Sandwith anser sig på grund däraf kunna hänföra dem till öns inhemska befolkning, som efter de vitnesbörd som afgifvas särskildt af dess språk, hvars egendomliga alfabet, likt det som brukades i Lykien i Mindre Asien, först under de senaste åren blifvit tydt. Detta antagande synes vara mycket möjligt. Sandwith försöker äfven bestämma tiden, till hvilken dessa grafvar höra, och anser dem kunna gå så långt tillbaka som till den första tid då kyprioterna förekomma i historien, ehuruväl de bästa lerkärlen antagligen icke äro af så hög ålder. Han påminner om, att Kypern hade en särskild och själfständig blomstringstid från ungefär år 900 f. Kr., då öns farliga grannar, egypter och feniker, hade blifvit kufvade af assyrerna, och kyprioterna hade vunnit en sådan makt, att deras flottor i tretio år beherskade det omgifvande hafvet, och intill år 707, då ön eröfrades assyrerna. Till denna period eller en del af denna hör antagligen den mest lysande perioden af den kypriotiska keramiken. Att närmare bestämma dennas begynnelse och slut på grund af nu kända fakta är vanskligt. Frågan kan för öfrigt icke behandlas annat än i sammanhang med den nära beslägtade uråldriga helleniska keramiken.

I och för sig äro de fynd, som Schliemann vid Hissarlik funnit, genom deras talrikhet, deras former o. s. v. synnerligen märkliga. Men det intresse de väkte, då man ännu måste anse dem vara en isolerad företeelse, mångdubblas så snart det blifvit möjligt att på en annan ort

finna någon motsvarighet till dem. Man bringas därigenom vida närmare lösningen af det mycket invecklade problem, som Schliemanns fynd lagt fram för Europas fornforskare. Antagandet, att de två första kypriotiska lerkärlsgrupperna skulle vara fenikiska, synes hafva ganska mycket för sig. Ett folk, hvilket i en tid, som föregick de stora egyptiska eröfringstågen, koloniserade både Sais i Egypten och en del af Kypern, kan svårligen hafva varit något annat än det fenikiska, och det torde icke vara utan betydelse, att de graffält, i hvilka dessa kärl och de dem beledsagande vapnen förekomma, finnas just i Kyperns sydöstra del, d. v. s. den delen som ligger vänd mot Fenikien. De kypriotiska och de troiska lerkärlen, ehuru mycket lika hvarandra, äro dock icke fullt desamma, de förra äro rikt och smakfullt ornerade, under det de motsvarande troiska gemenligen hafva en yta utan alla prydnader och således icke stå fullt så högt.

Om de i fråga varande fynden från Kypern tillhöra fenikerna, skola vi däraf draga den slutsatsen, att äfven feniker varit bosatta å Hissarlikshöjderna i det troiska landet? Det är föga sannolikt; det torde vara rådligast att inskränka sig till att säga, att mellan Kypern (och möjligen Fenikien) samt Troas egde under den aflägsna tid, till hvilken fynden höra, förbindelser rum, som icke torde hafva varit sporadiska eller obetydliga. Därom har man tidigare icke haft några bestämda upplysningar. Att det nu kommit i ljuset är ett resultat af Schliemanns uppoffringar.

Det finnes ingen sannolikhet, att folket i den gamla staden vid Hissarlik var semitiskt. Tvifvelsutan har Schliemann alldeles rätt, när han, särskildt på grund af de många hakkors, som han funnit inristade å de fornsaker han bragt i dagen, förklarar stadens inbyggare hafva varit af arisk (indo-europeisk) börd.Jag har redan (s. 52) omnämnt, huru Schliemann, häri följande sin vän Burnouf, förklarar uppkomsten af hakkorset (bild 33): dess upprinnelse är indisk, och det är ursprungligen en bild af de två korslagda trästycken, i hvilkas midt man borrade med en tredje pinne, till dess eld uppkom. Man använde denna metod särskildt för frambringande af helig eld, liksom den svenska allmogen i farsotstider tror elden å husens härdar vara besmittad, släcker den och framkallar ny, ren eld genom att gnida mot hvarandra tvänne trästycken. Mot den anförda tolkningen har emellertid med fog blifvit anmärkt, att hakkorset icke gärna kan beteckna denna metod att frambringa eld, alldenstund just det, som skulle locka fram elden, den i midthålet roterande pinnen alldeles saknas — de två korslagda trästyckena betyda utan den alls intet. Man har ytterligare anmärkt, att ehuru de indiska heliga skrifterna innehålla de mest

detaljerade föreskrifter angående de framför altaren befintliga träkorsen, ur hvilka elden framlockades, finnes dock intet ord om att dessas armar skulle ytterst vara böjda. Böjningen hade för eldens frambringande icke den minsta praktiska betydelse, och hakkorset svarar således icke fullt mot det, för hvilket det af Burnouf uppgifvits. Dess upprinnelse och dess betydelse äro helt andra.

Bild 33. Hakkors (svastika).

Bild 34. Triskele.

Bild 35. Triskele.

Man kan väl i första ögonblicket tycka, att ett ornament, sådant som detta kors med böjda ändar, hviket användes för att dekorera en och annan yta (t. ex. på sländtrissan bild 26) icke kan vara af den betydelse, att mankan därvid fästa synnerlig vigt: man kan ju rita mycket konstigare saker och ändock icke därmed hafva någon egentlig mening. Denna uppfattning vederlägges dock fullständigt genom de omfattande undersökningar den klassiske arkeologen Ludvig Müller i Köpenhamn egnat detta teckenDet saakaldte Hagekors' Anvendelse og Betydning i Oldtiden..

Vi måste medgifva att en stor del af de ornament, som användas för att pryda en yta, icke hafva den ringaste betydelse i sig självfva, utan få den blott för och genom den plats, å hvilken de äro anbragta. Men midt bland dessa meningslösa tecken förekomma andra, som visserligen ibland kunna synas lika meningslösa, ibland åter äro anbragta så, att man måste åt dem tillerkänna någon särskild betydelse. Detta gäller i hög grad hakkorset. Det kan t. ex. icke betraktas som en tillfällighet, när vi finnna det upprepade gånger på mynt, beledsagande bilden af den gud, som i staden hölls synnerligen helig, och detta icke allenast inom ett område, utan inom flera, så väl i Grekland och Fenikien som i Gallien. I Indien, Grekland, Italien, Gallien o. s. v. förekommer hakkorset ensamt å ena sidan af ett mynt, och det är tydligt, att så kunde man icke anbringa allenast ett ornament, utan det måste vara en figur som har någon bestämd betydelse. Det finnes galliska altaren, å hvilkas fotstycken ett enstaka hakkors är anbragt; äfven där måste det hafva haft någon helig betydelse.

Hakkorset kan lika litet hafva varit rätt och slätt ett ornament, när det enstaka, utan att ingå i en blandning af andra sirater, förekommer å bilder, smycken eller husgeråd. Grekerna i södra Italien buro ett hakkors på bröstet. På ett i Apulien funnet guldspänne, på ett annat funnet i trakten af Villanova ses ett enstaka hakkors. Müller anser hakkorset i dessa och i andra liknande fall (t. ex. då ett hakkors finnes inristadt ofvanpå andra

förut anbragta ornament) hafva varit afsedt att skydda, den som bar det, vara ett slags amulet, men detta hade det icke varit, så vida det icke kunde anknytas vid de religiösa föreställningarna. Vi behöfva icke gå så långt som till västra eller södra Europa för att finna hakkors med en sådan betydelse. På de ofta omtalade guldbrakteaterna, som tillhöra slutet af nordens tidigare järnålder och som ursprungligen voro barbariska imitationer af romerska eller bysantinska medaljer, men småningom, i följd af ett starkt inhemskt inflytande, antogo en ny, bestämdt utpräglad typ och hvarjehanda tillägg, som icke funnos i originalen, förekommer hakkorsetOm guldbrakteaternas uppkomst och utbildning, se Antiqvitets-Akademiens Månadsblad n:r 13., och det är omöjligt att där betrakta det som ett meningslöst ornament, ett alster af fantasiens lek med enkla liniemotiv. Hvad kan då dess betydelse hafva varit?

Hakkorset, i dess enklaste, här ofvan återgifna form och i hvarjehanda mer eller mindre utvecklade biformer, förekommer således inom ett ganska vidsträkt område samt under mycket skiljaktiga förhållanden. Vi skola för ett ögonblick egna någon uppmärksamhet åt dess utbredning, alldenstund dess betydelse därigenom framträder klarare. Uti Indien förekommer det från det fjärde århundradet f. Kr. till det femte århundradet e. Kr. (äfven senare) på mynt och bland stenskulpturer. På persiska mynt förekommer det å vidt skilda tider, på achemenidernas tid, på arsacidernas (andra århundradet e. Kr.) och ännu senare under sassanidernas regering. Det finnes under äldre och nyare tid på Rhodos, Kypern och i Troas. Det anträffas å Greklands äldsta lerkärl,

som hittills kommit till vår kännedom (jfr bild 41 och 42) och på de med dem samtida metallföremålen, på helleniska mynt och kärl under flere århundraden, på urgamla fornsaker funna i Italien, på etruskiska

smycken, på sicilianska mynt präglade i grekiska och fenikiska städer, på mynt präglade af ett barbariskt folk i norra Thrakien under femte och fjärde århundradena f. Kr., på romerska smycken hittade inom Helvetien (Schweiz), på galliska mynt präglade före den romerska kejsartiden samt på altaren, grafstenar, kärl o. s. v. från denna tid, funna i Frankrike och i Rhendalen, på smycken, anträffade inom Frankrike och västra Tyskland i burgundiska, frankiska och alamanniska grafvar, å germanska fynd från norra Tyskland. Det ses inom norden å enstaka bronsåldersföremål, men vida oftare å fornsaker från järnåldern, mest från dennas tidigare del, men äfven från den senare, till och med å svenska runstenar, som tillhöra den första kristna tiden. Å föremål från den romerska republikens dagar, å de brittiska öarna samt i de slaviska landen är hakkorset mera sällsynt, men det finnes där dock.

Om vi undantaga de fenikiska mynten från Sicilien, tillhöra alla de antydda föremålen ariska folk; detta undantag häfver naturligtvis icke påståendet, att hakkorset är en arisk symbol, ty dessa mynt tillhöra det fjärde århundradet f. Kr., således en tid, då detta tecken redan mycket länge hade varit användt inom den ariska verlden, och de tillhöra ett land, inom hvilket helleniska och fenikiska (ariska och semitiska) element funnos tätt intill hvarandra. Etruskernas härkomst är omtvistad, men om vi antaga att de icke äro af arisk börd, så hafva vi ändock icke skäl att undra däröfver att de hafva hakkorset, då de dels bodde jämsides med, dels, i vissa trakter, kommo efter folk, som med förkärlek använde detta tecken. Hakkorset förlorar lika litet sin ariska karaktär därigenom att det förekommer utom den ariska verlden, i Tibet, Kina och Japan. Sedan det i Indien hade gått in i den buddhistiska religionens symbolik, följde det denna religion under hennes utbredning i Asiens inre och östra delar. Om således tecknet är ariskt hos alla de folk, hvilkas börd är känd, med undantag af några nyarefall, hvilka kunna på historisk väg förklaras, då är man fullt berättigad, när man finner det ymnigt inom en urgammal kultur midt bland ariska grannar, att förklara äfven denna kultur vara arisk.

När man i norden började på allvar idka jämförande arkeologiska studier och fann hakkorset å hvarjehanda föremål, i synnerhet å guldbrakteaterna, insåg man att det var en religiös symbol; man kallade det för Tors hammaretecken, och denna benämning får man höra än i dag. Den är dock orimlig, ty hammartecknet skulle nödvändigt hafva form af en hammare, men hvem har väl sett en hammare, som består af tvänne lika stora, korslagda armar? Huru hammartecknet såg ut, kunna vi sluta dels af de hammarformiga amuleter af silfver och järn, som ofta hittats i norden, i synnerhet i SverigeSe Antiqvitetsakademiens Månadsblad nr 4, 39 och 67., dels i de T-formiga hammartecken, som vidskepliga människor ännu i dag rista å hus och bohag för att ställa dem under högre makters skydd. En annan förklaring måste därföre sökas, och man kan icke gärna finna en bättre än den som Müller i sitt nyss anförda arbete och i de tidigare utkasten till detsamma utvecklat.

Hakkorset med de fyra rätvinkligt, ibland krumt böjda armarna bör sammanställas med ett annat tecken af symbolisk natur, som består af tre krumböjda armar (bild 34). Detta åter visar sig vara en till blotta linier reducerad biform af en symbol, som består af trenne från en midtpunkt utspringande böjda ben (bild 35). Man behöfver icke mycket liflig fantasi, för att i denna figur, som förekommer t. ex. å mynt från Mindre Asien och Spanien (keltiberiska), se en symbol för den evigt fortgående rörelsen. Intrycket däraf styrkes mången gång i hög grad därigenom, att medelpunkten, från hvilken benen utgå, har form af en skifva (någon gång solskifvan) eller ett hjul. Hakkorset

är intet annat än en rent lineär biform till ett liknande tecken med fyra böjda knän, och den symboliska betydelse, som den fullt utpräglade bilden hade, stannade helt visst hos dess lineära biform.

Hakkorset betecknar således rörelsen i verldsaltet och är ett attribut till den gud, som representerar denna rörelse, från hvilken den utgår. Man finner också symbolen med de tre benen, som kallas *triskele*, i den närmaste förbindelse med örnen, Zeus' heliga fogel. Men triskele och hakkorset beteckna icke allenast den helleniske Zeus och hans motsvarigheter inom de andra ariska mytologierna, utan äfven den uppenbarelse af det gudomliga väsendet, som vi på vårt moderna, prosaiska hvardagsspråk kalla helt enkelt solen, den ljuskropp, som genom sin

betydelse för lifvet i verlden och genom sin ständiga vandring från himlens ena ända till den andra i hög grad fängslade folkens uppmärksamhet och framkallade deras andakt. Det finnes ock å grekiska mynt samman med Apollons hufvud eller med Zeus', äfven med andra gudars, hvadan det möjligen användes som en sinnebild för det gudomliga i allmänhet. Helt visst har samma uppfattning, som lät det gudomliga betecknas af de kring en midtpunkt springande benen, förmått hellenerna till det för öfrigt oriktiga antagandet att ordet *theos*, gud, var härledt från verbet *theein*, springa. Sokrates sade, att hellenernas förfäder, när de sågo huru de gudar de dyrkade, solen, månen, stjärnorna och himlen, voro beständigt löpande *(theonta)*, kallade dem i följd däraf *theoi*, de löpande. Å galliska mynt finnes hakkorset tillsammans med Apollohufvudet. Hos de germaniska folken, hos våra hedniska förfäder, var hakkorset icke en symbol för Tor, utan för Allfader Odin, och står symbolen i det närmaste sammanhang med denne guds namn, ty namnet Odin (tyskarnas Wodan) står i närmaste sammanhang med verbet *vada*, som nu betyder gå fram genom ett hindrande ämne (vatten eller sand), menfordom betecknade all hastig rörelse, både kroppslig och andlig.Müller antager, att triskele betecknar guden Frö. Huruvida man verkligen fäste någon betydelse därvid om tecknet hade tre eller fyra ben vill jag lemna osagdt, men äfven om så var, om det ena tecknet svarar mot Frö, det andra mot Odin, så upphafver detta ingalunda påståendet om det gemensamma ursprunget för de två tecknen, ty jag tror, att man småningom skall komma till öfvertygelsen, att Odin och Frö äro samma gud, som blifvit något olika uppfattad och fått olika namn hos tvänne en tid skilda stammar. När stammarna sedermera smälte hop, stodo de två gudarna, som dock ursprungligen voro en och samma gud, såsom skilda väsen vid sidan af hvarandra.

Att nordborna i triskele och hakkors sågo tecknet för något lefvande framgår däraf, att de sökte åter ikläda det från bilden af något lefvande till blotta linier reducerade tecknet en lefvande form. Det var denna benägenhet, som gaf sådan allmännelighet åt ett ornamentsmotiv, som består af tre eller fyra från en midtpunkt utspringande, böjda bandlika djurkroppar med rikt utbildadt, men också ofta, när förfall i smaken började inträda, i upplösning stadt hufvud. Ett prof på dessa motiv lemnar bild 36.

Bild 36. Germaniskt smycke (utbildning af hakkorset).

De många med hakkors tecknade föremålen, som Schliemann funnit vid Hissarlik, stå således icke isolerade, de träda in i en rik serie af beslägtade yttringar af en för de ariska folken gemensam lifsuppfattning. Redan det är stort, att Schliemanns gräfningar visat, hvilken stor betydelse denna symbol hade i det nordvästra hörnet af Mindre Asien. Men intresset af detta faktum blir ännu större i och med detsamma vi få det klart för oss, hvad verkligen synes vara händelsen, att de många här funna hakkorsen äro de allra äldsta som man hittills funnit inom den ariska verlden. Det är icke allenast en bekräftelse af en gammal iakttagelse som här blifvit oss beskärd, utan vi hafva vunnit något nytt.

En annan upplysning om de gudar, som i en mycket aflägsen forntid dyrkades på Hissarliks kulle, har Schliemann, såsom redan blifvit omtaladt, sett i de ansigten som förekomma å en mängd lerkärl (och äfven hvad han kallar idoler, se bild 24). Flere prof å de i fråga varande kärlen äro i det föregående lemnade. Det skadar icke, om våra läsare ville, innan de öfvergå till det följande, än en gång betrakta hvar och en af dessa figurer (bilderna 11, 12, 13, 14), för att af dem få ett lifligare intryck. Det är, enligt Schliemann, uggleansigten vi här hafva för oss, bilder af en Athene, som man den tiden, då dessa lerkärl tillverkades, tänkte sig försedd med ett ugglehufvud på en mänsklig kropp. Mot uggleteorien kunde man visserligen känna sig benägen att framkasta den invändningen, att då dessa kärl visa mänskliga bröst, nafvel och tillstymmelse till armar, så kan hufvudet icke gärna vara en ugglas. Men det är just denna koppling af olikartade element som ingår i Schliemanns uppfattning: kroppen skäll vara en människas, men hufvudet en fogels. Jag medger, att ansigtena ibland hafva vida mer uggle- än människotycke, hvadan ockSchliemanns uppfattning af mänga blifvit godkänd. Det oaktadt tror jag, att den är felaktig.

De inkast, som man från språkforskningens sida gjort mot hans tolkning af Athenes binamn *glaukopis* (se s. 53), kunna vi förbigå. Då tolkningen af goda hemulsmän underkännes, kunna vi på densamma icke bygga något. Vi

skola i stället se till, huru denna teori står tillsammans med de arkeologiska företeelserna.

Det ligger hos människorna en viss benägenhet att i sitt tal förse de döda tingen med drag, som tillhöra lefvande väsen och särskildt människan. Stolen förses med rygg och ben, floden förses med armar, bärget och udden med hufvud, kitteln med öron, flaskan med hals. Vi hafva därföre icke rätt att undra, om man också fordom gaf stolsbenen form af djurben med troget kopierade tassar eller lät å ett kärl vissa drag af den mänskliga gestalten framträda. Detta var ju icke något nytt, allenast ett bestämdaret framhållande af ett gammalt talesätt. Men i de flesta fall får man icke vänta sig att den mänskliga eller djuriska gestalten skall här framträda i någon större fullkomlighet; man nöjde sig med att antyda, teckningen blef allenast skizzerad och var därigenom underkastad många och stora förvandlingar.

Hissarlik är ingalunda det enda ställe, där man funnit kärl med mänskliga drag eller drag af ett djur. Sådana äro funna t. ex. i Egypten, Etrurien, Peru och Mexico. Vida mer än alla dessa fyndorter intresserar oss dock en, som finnes oss vida närmare, på andra sidan Östersjön i väster och nordväst om Weichsels västra mynningsarm, i trakten af städerna Dirschau, Danzig och Neustadt, d. v. s. inom östra delen af det gamla landskapet Pomerellen och inom den tillstötande södra delen af Kassubien. Af 69 hittills kända fynd tillhöra *femtiosju* detta område, de återstående tolf äro funna utom detsamma, nämligen fem i östra Pommern, ett i Preussen öster om Weichselsmynningsområde, fem i Posen och ett i den nordligaste delen af Schlesien. Det är således ett väl begränsadt område, hvars hufvuddel måste förläggas i Pomerellen och Kassubien, dels emedan där de flesta äro funna, dels därföre att de därutanför liggande fyndorterna ibland lemnat kärl, å hvilka ansigtet icke varit så fullgodt utpräglat. Ett af dessa kärl ses här bild 37.

Bild 37. Ansigtskärl från Pomerellen.

Onekligen har denna isolerade förekomst af en mycket bestämdt utpräglad fornsaksgrupp, som just här har sitt hem och icke på ringaste sätt antyder några förbindelser med andra trakter, något synnerligt gåtolikt, som ännu tarfvar förklaring. Visserligen har en tysk författare försökt att sätta dessa ansigtskärl i förbindelse med de troiska: kärl med anletsdrag hittas, säger han, vid Hissarlik, så högt som 2 meter under jordytan, och seden att arbeta sådana måste således hafva fortlefvat intill jämförelsevis sen tid, så sen att då redan funnos, såsom en del myntfynd visat, förbindelser mellan Grekland och Östersjöns strand. Denna teori synes dock vara väl djärf, i synnerhetsom de pomerelliska ansigtskärlen antagligen tillhöra en tid, som faller långt efter det föregifna grekiska inflytandets dagar.

Dessa kärl hittas tillsammans med andra kärl, som icke visa några spår af anletsdrag, i små stenkistor, bildade af fyra sidohällar och en takhall; de döda, som i dessa grafvar funnit sin sista fristad, hafva blifvit brända. Tyvärr hafva de lefvande visat sig mycket karga mot sina hädangångne anhöriga; man finner i grafvarna knappast annat än pärlor af glas, lera och bernsten, ringar (särskildt örringar) och kedjelänkar af brons samt enstaka föremål af järn. Hade man funnit mer, hade det säkerligen varit vida lättare att bestämma tiden, då dessa kärl tillkommit, och folket, som förfärdigade dem.

Meningarna om deras ålder äro tämligen afvikande. En författare anser dem höra till tiden 1,000—300 f. Kr. Professor Virchow hänför dem till slutet af brons- och början af järnåldern. Dr Mannhardt tror deras tid ligga antingen strax före eller strax efter Kristi födelse. Professor Berendt, som på det omsorgsfullaste redogjort för samtliga hit hörande fyndDie pomerellischen Gesichtsurnen och Nachtrag zu den pomerellischen Gesichtsurnen., är på grund af de nyaste fynden benägen att anse dem vara något yngre, och däri har han tvifvelsutan rätt.

Jag medgifver, att kärlens form påminner något om den nordiska bronsålderns lerkärl, men på denna likhet, så länge den ej styrkes af andra omständigheter, torde icke mycken vigt vara att fästa. Det ser nästan ut, som om Virchow i detta, liksom i andra fall, anser samvaron af brons och järn i ett fynd böra hänföra det till en öfvergångstid mellan brons- och järnåldrarna. Detta är dock icke riktigt, eftersom brons — d. v. s. hvad man i dagligt tal betecknar som brons, ehuru det åtminstone ofta borde

gå under andra namn, messing o. d. — i stor myckenhet användes under järnåldern och användes än i dag.

Närvaron af brons i en graf säger oss icke mera än att grafven antagligen icke tillhör stenåldern. För att bronsen skall hänföra grafven till bronsåldern, måste den vara arbetad till föremål af de typer, som äro för bronsåldern karaktäristiska. Men örringar och kedjor höra ingalunda till det, som man är van att finna i de nordiska bronsåldersfynden. Materialierna för en tidsbestämning äro så få, att det f. n. näppeligen är möjligt att säga något bestämdt om dessa kärls tillkomsttid; det synes mig dock troligast att de tillhört den slaviska stam, som i denna trakt aflöste en tidigare germanisk befolkning. De tillhöra i sådant fall antagligen *tidigast* det andra eller tredje århundradet af vår tideräkning, de äro snarast vida senare.

Att de drag, som å dessa kärl förekomma, skola framställa människor, är fullkomligt säkert. I de bästa fall se vi å dem näsa, ögonbryn, ögon, mun, öra samt händer, de senare i sådant fall antydda med ristningar. Händer förekomma dock allenast sällan och ofta saknas äfven munnen, men att det likväl är fråga om hela människor och icke om människor med ett djurhufvud, ligger i dagen af öronen, som till på köpet mycket ofta äro prydda med bronsringar, å hvilka pärlor äro trädda. Professor Berendt uttalar en gissning, att man med afsigt underlät att afbilda munnen, emedan man ville beteckna att den dödes mun var förstummad, men månne man icke då, på grund af en sådan uppfattning, borde hafva underlåtit att teckna vidöppna ögon? Förmodligen ansåg man munnen vara mindre vigtig, framför alt därföre att den icke gärna kunde utmärkas med en upphöjning, utan borde betecknas med en insänkning. Man lade största vigten vid näsan och de i sammanhang med denna stående ögonbrynen; i de tomma vinklarna å näsans båda sidor satte man ögonen, och därmed var man belåten.De pomerelliska kärlen visa en mängd nyanser i framställningen af ansigtet: ofta saknas, hafva vi redan nämnt, munnen, någon gång äfven öronen, ofta är näsan mycket utstående och spetsig; mer än en gång ser det hela mycket litet mänskligt ut, men man får icke i sådant fall rätta sig efter de mera barbariska framställningarna, utan är det nödvändigt att återföra de orediga framställningarna till de bättre utförda urtyperna och på dem allenast grunda sitt omdöme.

Det är obestridligt, att flera af de vid Hissarlik funna kärlen synas visa ett uggleansigte med skarp näbb och stora runda ögon, men det är äfven här nödigt att hålla sig till de bästa formerna, och de äro icke mer ugglelika än några af de pomerelliska, och i sådant fall torde det vara rådligast att, på grund af de å kärlets midt afbildade uppenbart mänskliga dragen och allenast af människor använda prydnaderna, se äfven i de ugglelika dragen orediga reminiscenser af ett mänskligt anletes utseende eller rättare svaga försök att återgifva detta i lera. Påståendet, att Athene afbildats med fogelhufvud är så nytt, att det tarfvar otvetydigare bevis än de barbariska dragen å de många lerkärlen. Om vi icke erkänna dessa ugglefysiognomier, hafva vi ingen anledning att å kärlen se Athene-bilder, utan kunna de förete hvilken mänsklig gestalt som hälst.

I alla händelser är det af största vigt att hafva fått göra bekantskap med denna nya, stora grupp af lerkärl, åt hvilka man velat gifva mänskliga drag, ty denna sed bör, när man kommit i tillfälle att närmare studera den, kunna gifva oss icke ointresanta upplysningar om de urgamla Hissarliksbornas tankar och föreställningar.

Att det är ett ariskt folk, som frambragt dessa kärl och som bott på den ort, der Schliemann anstält sina omfattande gräfningar, är ganska visst. Men är det väl sammatroiska folk, som Homeros besjunger i sin Iliad? Det erkännes allmänt, att Homeros icke gör någon bestämd skilnad mellan troer och achaier; man kan icke i hans sång finna tvänne för hvarandra främmande folk, det ser snarare ut som ett inbördes krig. Språket var i de båda lägren det samma, åtminstone behöfdes aldrig tolk, sederna voro de samma, gudarna de samma, vapendrägten och stridssättet voro de samma. Kvarlefvorna af det homeriska Ilion borde således, därest detta blifvit riktigt skildradt af skalden, hafva varit af hellenisk art.

Vi hafva sett, att den stad Schliemann funnit icke svarar mot den homeriska skildringen, att bristen på öfverensstämmelse är så stor, att man med trygghet kan säga, att de två städerna, Schliemanns och Homeros', ingalunda äro identiska. Vi hafva sett, att de kulturkvarlefvor som där hittats icke häller svara mot Homeros' teckning. Vi komma nu till en tredje olikhet, som i allo stadfäster intrycket af de två föregående: under det enligt

Homeros hellenisk odling herskade i Troja, kan man icke hos Schliemanns fynd finna någon hellenisk prägel. Detta gäller i ordets mest omfattande bemärkelse: de fynd Schliemann framdragit i ljuset och bekantgjort äro sådana, att man icke kan inse huru den helleniska civilisationen kan hafva utvecklat sig ur den kulturform de representera. De klassiska arkeologerna äro ense om, att hvad Schliemann funnit vid Hissarlik icke är helleniskt, icke ens gryende helleniskt, utan att det tillhör en kulturform, som i nordvästra Asien föregick det helleniska elementet.

Det behöfves icke mycket omfattande studier inom den klassiska arkeologien för att finna den stora skilnaden mellan de vid Hissarlik funna föremålen och den helleniska kulturen med dennas förutsättningar. För att framlägga i klar dager denna oförenlighet skola vi egna någon uppmärksamhet åt en grupp af grekiska alster, vaserna. Den är i dubbelt mått lämplig för ett sådant ändamål, delsdärföre att de grekiska vaserna äro mycket karaktäristiska för folkets odling och man kan inom denna grupp följa utvecklingens hufvuddrag genom en icke obetydlig följd af århundraden, dels därföre att i Hissarliksfynden lerkärlen spela en så betydande rol.

Bild 38 visar en vas från den helleniska konstens blomstringstid. Själfva kärlet är mycket behagligt till formen, hvar enskild del står i den fullkomligaste harmoni med det hela, och på samma sätt utmärka sig alla de öfriga kärlformer, som den tiden funnos i stor mängd. Å kärlets svarta yta framträda i vacker gruppering, klart och harmoniskt utpräglade, de röda figurerna, å hvilka detaljerna äro utmärkta med fina svarta linier.

Bild 38. Hellenisk vas från konstens blomstringstid (fjärde stadiet).

Så mycket mera är det förträffliga i arbetet värdt erkännande, som det icke är en konstnärs verk som vi hafva för oss, utan en handtverkares. Vasmålningarna vittna nästan mera än de stora konstskapelserna om det skönhetssinne och den konstnärliga förmåga, som bodde hos detgrekiska folket, ty de visa, icke hvad en ovanligt rikt begåfvad natur hunde uträtta, utan hvad en klass af folket kunde göra, som aldrig gjorde anspråk på att räknas till intelligensens och odlingens banerförare. Det var ett lyckligt lottadt folk, det grekiska, med sitt stora skönhetssinne, med sin klara blick på den omgifvande verkligheten och med sin underbara förmåga att uppfatta sammanhanget i tingen, hvarigenom vasbilderna visa den ena serien efter den andra ur skaldernas verk eller sägnernas verld klart utpräglad utan alt öfverlastande med figurer, med undvikande af alla de smådetaljer, som icke kunde hafva någon betydelse för grundtanken i det hela och därföre lätt kunde göra densamma oklar. Mångfalden af ämnen, som återgifvits i vasmålningarna, visar inom hvilken rik verld af berättelser hellenernas fantasi dvaldes.

Men om vastillverkningen icke är konstnärens verk, är det naturligt, att den icke står vid sidan af konsten utan att af denna vara berörd. Det är möjligt att konstnärer ibland lemnade teckningar, skizzer, hvilka sedan krukomakarna följde, mer eller mindre fritt, men vida mer än detta skönja vi den stora konstens betydelse för menige man i Hellas af det faktum, att vasmålningarna kunna på grund af sin karaktär fördelas på perioder och att dessa svara mot konstens hufvudskeden. Vi hafva först scener och gestalter af allvarlig hållning, med en liten bismak af bundenhet i utförandet, men i de små gestalterna framlyser något stort, som visar att hos folket ännu fans den anda, som vunnit de stolta segrarna öfver den persiske storkonungens väldiga härskaror. Det är Feidias' och Polygnotos' tid och smak, som återspeglar sig i vasernas bilder. Därefter kom det peleponnesiska krigets tid med ett helt annat skaplynne, det storartade begynte försvinna ur lifvet och ur konsten, lidelserna hade kommit till herraväldet i politiken, och ett mera personligt, mera mänskligt och lyriskt element uppenbarar sig inom konsten och sträcker sinaverkningar äfven till vasmålningarna. Deras »stränga, starka» stil var samtida med Feidias, deras »vackra» stil tillhör Praxiteles' och Lysippos' ålder. Men huru sköna den tidens konstskapelser än voro, buro de inom sig förgängelsens frö, de helleniske vise uttalade tankar, som gingo längre och högre än den helleniska karaktären, som icke ville veta af något för mycket, som bröt harmonien, egentligen tillät. Alexanders eröfringar bragte österlandet för nära ett folk, som icke längre mäktade mot dettas inflytelser bevara sin själfständighet, den »vackra» stilen öfvergick till den »blomstrande». Det finnes ännu behag i gestalten, men så mycken uppmärksamhet egnades detaljerna, att det hela förlorade därpå och figurerna begynte löpa fara att drunkna i de rikt utarbetade ornamenten. Därefter följde snart förfallets tid, och de målade vaserna voro ej längre

på modet. Den romerska kejsartiden kände dem knappast.

Bild 39. Scen från en äldre grekisk vas (tredje stadiet.)

Vi skola icke begära, att Hissarliksfynden skola visa något jämförligt med denna stora formskönhet och den rika mångsidiga utvecklingen. I stället öfvergå vi till den bästa helleniska vasmålningens förberedelser.Ett äldre stadium framställes för oss i bild 39, med svarta gestalter målade på ljus grund. Den svarta färgen tillät icke ett finare utförande af de individuela dragen; hvad i detta hänseende brast, ersatte konstnären genom ett långt gånget framhållande af vissa mera framstående drag. Musklerna blifva för starka, den handling, som återgifves, framkallar en oproportionerlig kraftansträngning. Tecknaren egnade så mycken uppmärksamhet åt de enskilda dragen, att han ej fick tid att egna sig tillräckligt åt det harmoniska utbildandet af det hela. Det är de aiginetiska tempelgrupperna och deras gelikar som återspegla sig i vasmålarnas verk. Det står i fullkomlig öfverensstämmelse med denna brist på frihet hos konsten, att man hyser en barnslig förkärlek för kampscener, i hvilka den fysiska styrkan uppenbarar sig. Ännu bjärtare framstår det barnsliga draget inom en bigrupp af dessa vaser, å hvilka man, inseende sin oförmåga att åt de olika gestalterna gifva en bestämd individuel prägel, fann på en så naiv utväg, som att skilja de kvinliga, finare ansigtena från de manliga genom att öfverdraga dem med hvit färg. Man antager att denna vasgrupp är af dorisk upprinnelse. Den fortlefde intill dess det bästa slaget af vasmålningar, med röda gestalter å svart grund, kom till stånd, och äfven då funnos personer med gammalmodig smak, för hvilka vaser af åldrigare tycke och ofullkomligare framställning fortfarande måste arbetas.

Ämnet för den bild som här är återgifven, är hemtadt från det trojanska kriget, men från en del däraf som icke skildras i Iliaden. Krigaren med den fogelprydda skölden är den tappre Diomedes, som blifvit sårad i fingret. Hans trogne följeslagare Sthenelos är sysselsatt med sårets förbindande. För att bättre kunna sköta detta sitt maktpåliggande värf har han tagit af sig den fjäderbuskprydda hjälmen och stält den på marken.

Bild 40 för oss ännu ett steg längre tillbaka i tiden. Bildrikedomen är icke så stor. Scener ur det mänskligalifvet pläga icke förekomma på vaser af detta slag, men däremot rader af djur, af hvilka de flesta hafva en omisskänlig asiatisk prägel. Dessa kärl hafva således tillkommit under en period, då den grekiska odlingen hade trädt i närmare beröring med utlandets äldre civilisationsformer och från dessa mottog talrika jäsningsämnen, som i hög grad påskyndade kulturutvecklingen inom Hellas.

Bild 40. Arkaisk-hellenisk vas med asiatiska djurtyper (det andra stadiet).

Hurudana de vaser voro, som förfärdigades i Hellas vid den tid, då detta asiatiska inflytande började verka, visa oss bilderna 41 och 42. På kärlen af denna grupp finner man en rikedom af lineära ornament, parallela linier, zigzaglinier, koncentriska cirklar, spiraler, men framfor alt meandrar, idel ansatser till den senare rikt utbildade helleniska ornamentiken. Bland dessa enkla motiv förekomma ibland djurbilder, sällan människor, men dessa figurer hafva i de flesta fall icke annan betydelse än punkter och linier.Allenast sällan förekomma dessa bilder i en omgifning, som låter dem framträda som bilder ur verkligheten, t. ex. i bild 41 spiltan, vid hvilken hästen är bunden. Å båda de här afbildade kärlen ses hakkorset.

Äldre lerkärlsformer än dessa äro icke kända för Grekland. Men mellan dessa äldsta former och de yngsta finnes ett visst sammanhang, man kan medelst öfvergångsformer leta sig fram från den ena gruppen till den andra. Mellan den äldsta grekiska vasgruppen och lerkärlen från Hissarlik finnas deremot inga öfvergångsformer, de två grupperna stå främmande gent emot hvarandra.

Bild 41. Helleniskt lerkärl, äldsta stadiet (s. k. ariskt eller pelasgiskt).

Intrycket af denna olikhet stärkes, om vi åter vända vår uppmärksamhet till de kypriotiska förhållandena. Man har, såsom å s. 91 visades, fördelat denna ös forntida lerkärl i fyra grupper, af hvilka tre äro nog gamla för att i detta sammanhang intressera oss. De två första ståhvarandra tämligen nära, men skilja sig ganska bestämdt från den tredje. De två första, i synnerhet den första, visar typer, som återfinnas bland fynden från Hissarlik (jfr s. 92), liksom en gemensam vapenform förekommer å båda ställena; den tredje gruppen däremot står i det allra närmaste sammanhang med den här sist omtalade helleniska gruppen.

Bild 42. Helleniskt lerkärl, äldsta stadiet (s. k. ariskt eller pelasgiskt).

Schliemann har för öfrigt själf, utan att märka det, gjort sin teori, att han vid Hissarlik funnit det homeriska Troja, ohållbar. Han har inom Mykenais akropolis företagit omfattande gräfningar och därvid bragt i dagen rika alster af en yppig kultur, som oaktadt några egendomligheter i sin utbildning tydligen är att sammanställa med den nyss omtalade äldsta helleniska vasgruppen. De här funna grafvarna med deras rika innehåll, som tillhöra en fullt och mångsidigt utbildad bronsålder, äro, enligt Schliemanns åsigt, Agamemnons och deras, som samtidigt med honom dödades, när de kommo hem från Troja. Denna åsigt är i och för sig icke orimlig; huruvida Agamemnon verkligen existerat eller varit sådan som han skildras af Homeros, må vi lemna därhän, men de mykenska fynden tillhöra uppenbarligen en hellenisk tid, som föregick den historiska perioden, d. v. s. tillhöra det tidsskede, som af sång och saga befolkades med mytiska personer. Men om dessa mykenska fynd för oss uppenbara den kultur, som fans under Greklands heroiska tid, till hvilken äfven dettrojanska kriget hör, då blir det tydligen omöjligt att till samma period hänföra Hissarliksfynden, som visa en så mycket mindre utvecklad kultur. Har Schliemann i Mykenai funnit Agamemnons kvarlefvor, kan han icke vid Hissarlik hafva funnit Priamos' och hans folks tillhörigheter.

Just genom sammanställningen med de mykenska fynden få Schliemanns undersökningar i det trojanska landet ett synnerligt värde. De visa oss en kulturform, som är äldre än den äldsta grekiska vi för närvarande känna. Helt naturligt fråga vi därföre, huru gammal den grusade kullen kan vara, som uppdagats vid Hissarlik.

Svaret är på en gång enkelt och svårt.

Det trojanska kriget hade för hellenerna fått den stora betydelse, att de togo det till utgångspunkt för den äldsta tidens kronologiska system; andra vigtiga tilldragelser bestämdes till sin tid genom angifvande af de decennier, som hade förflutit mellan dem och det trojanska kriget. Öfverflytta vi dessa bestämmelser på vår tideräknings språk, faller det trojanska kriget mellan åren 1194 och 1184 f. Kr. Taga vi dessa siffror för goda, måste vi naturligtvis, t. ex. med Müller, säga, att då fynden vid Hissarlik hafva ett äldre tycke än den kultur, som Iliaden skildrar, måste de tillhöra en äldre tid, vara ett eller annat århundrade äldre.

Men man kan med skäl sätta i fråga, om det var för hellenerna möjligt att på ett tillförlitligt sätt bestämma tiden för det trojanska kriget.

I följd af de folkvandringar, som i början af den historiska tiden försiggingo i det europeiska Grekland, blef det för vissa stammar, som kände sin existens hotad, ett behof att draga sig än längre undan, för att långt bort grunda samhällen, i hvilka de kunde få lefva i ro. »Det var», säger Ernst Curtius, »icke någon utvandring till en obekant verldsdel, icke någon äfventyrarefärd på måfå öfver okända farvatten; i folksamfärdseln mellan Arkipelagensbåda kuster, som hade begynt från den asiatiska sidan, inträdde nu ett bakslag, i följd däraf att de sydgrekiska landskapen voro öfverfylda med folk. De nordiska bärgsfolken, den helleniska nationens kontinentala stammar, hade genom sitt häftiga framträngande åstadkommit denna väldiga omstörtning. Det var i främsta rummet hafsgrekerna som flydde ur landet, som icke fingo hafva sina besittningar i fred, ättlingarna vände åter till förfädrens hem.«

Man urskiljer inom denna återflyttning till Mindre Asien trenne hufvudströmmar, af hvilka den achaisk-aioliska drog sig längst åt norr; från Boiotiens hamnar, bland dem var Aulis, seglade man ut på hafvet och landade i Troas, där man tillkämpade sig fasta bostäder under långsamt framträngande från kusten till det inre landet. Inom kretsen af de strider, som de gamle grekiske kronologerna förlade 130 år efter det trojanska kriget, hafva vi tvifvelsutan att söka den historiska kärnan till den homeriska skildringen af striderna utanför Ilion. Men denna kärna blef af helt obetydligt omfång, ty det mesta af sångens detaljer äro tillägg gjorda på fri hand, hvilka måste bortskalas, för att kärnan skall kunna blottas.

»När den troiska sagokretsen», säger samme Curtius, »var afslutad i den homeriska hjältedikten, nöjde man sig icke med att ur den hemta en allmän skildring af den verld, som man utrustade med högre krafter, lät styras af gudasöner och gaf namnet den heroiska tiden, utan man sökte använda dikten i dess enskilda drag som en

historisk urkund. Man tog då hjältediktens heroer för historiska konungar, man betraktade de stordåd, som de achaiska eröfrarna tillskrefvo sina förfäder, såsom tilldragelser i verkligheten. Den poetiska spegelbilden blef historia, och så uppkom traditionen om en dubbel utsegling från Aulis (först Agamemnons och hans medhjelpares, sedan de aioliska utvandrarnas), om en dubbel eröfring af det troiska landet, om två krig med samma innehåll, utförda af samma folkoch ätter. Då nu det första kriget såsom en lösrykt del af den heroiska sången sväfvade i luften, så måste man naturligtvis förse det med början och slut, sagoämnet måste utspinnas längre. Det första krigets hjältar måste man låta vända åter till Argos, ty ur god källa visste man, att Agamemnons ättlingar regerade i Mykenai ända till den doriska vandringens tid. På detta sätt förvandlades de ur Hellas drifna achaiernas strid för att vinna ett nytt hem till ett tioårigt fälttåg, som frivilligt företogs af mäktiga furstar. Den doriska folkvandring, som hade föranledt alla dessa företeelser, placerades mellan det första och andra kriget. Det är ett märkligt bevis för sångens makt hos det helleniska folket, att det besjungna trojanska kriget fullkomligt lät det i verkligheten utkämpade träda i bakgrunden och den strid, som icke hade någon annan grund och mark än i den homeriska dikten, blef den fasta punkt, vid hvilken hellenerna i fast tillit knöto hela sin tideräkning.»

Om så är, måste tiden för det trojanska kriget, det verkliga, flyttas något närmare våra dagar, och alla kronologiska uppgifter rörande den tid, som ligger bortom kriget, blifva mycket vanskliga. Utan att inlåta oss i några vidlyftiga kombinationer torde vi för närvarande kunna nöja oss med att säga, att fynden vid Hissarlik äro äldre än år 1000 f. Kr. Men kunna vi ej bestämma det eller de sekel de tillhöra, står det i alla fall fast, att de äro de äldsta alster af ett ariskt folk vid Arkipelagen, som vi för närvarande känna. Däri ligger deras stora betydelse, och därpå grundar sig Schliemanns rätt till samtidens och efterverldens uppriktiga tack för den storartade verksamhet han med så mycken energi fullföljer.

I vår tid har hvart civiliseradt folk det lifligaste intresse för de allmänt mänskliga frågorna, och till dem har man blifvit van att räkna den homeriska sången, ehuru uppsprungen inom ett folk, som i den nuvarande tiden ickeräknar många ättlingar. För ungdomsminnenas skuld, den enskildes och folkens, har man allestädes i Europa med det största deltagande följt Schliemanns forskningar, man har med honom jublat att Troja var återfunnet. Äfven i Sverige har man delat detta intresse; så lifligt var deltagandet att man en gång begynte tala om lämpligheten af att sända svenska forskare till Troas. Derföre har det synts oss angeläget att framhålla hvad Schliemann egentligen funnit. Att han icke funnit det homeriska Troja, må icke lända honom till förebråelse, ty det torde icke vara att finna i verklighetens verld. Vi kunna i stället lyckönska honom och oss, att han riktat vårt vetande med upptakter, som man kan säga vara vigtigare än uppgräfvandet af Homeros' stad hade varit, och att hafva framkallat en serie af undersökningar som bredt sig ut i alt vidare kretsar, som när ringar af växande storlek bilda sig kring den punkt, där stenen träffat vattnets yta.

*